

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Sociální práce

Bakalářská práce

Žofie Müllerová

Rizika a obtíže spojené se samoživitelstvím

Praha 2017

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Oldřich Matoušek

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 16. 5. 2017

.....
Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky)

matka samoživitelka, dítě, podpora okolí, volný čas, nové partnerské vztahy, mužský vzor, rizika, obtíže

Klíčová slova (anglicky):

single mother, child, support of surroundings, leisure time, new relationships, male model, risks, difficulties

Abstrakt (česky)

Cílem této práce je zmapovat situaci samoživitelek a do určité míry i situaci jejich dětí v České republice. V teoretické části se zaměřuji na rodinu, její funkce a vývoj v historii s důrazem na postavení žen ve společnosti, neboť toto vše bezprostředně souvisí se vznikem a rozšířením samoživitelství. Následně budu popisovat, co samoživitelství znamená, s čím se samoživitelky musí potýkat, jak se jim žije u nás a v několika vybraných evropských zemích s rozdílnou sociální politikou.

V úvodních kapitolách vyplývá, že samoživitelky musí řešit řadu problémů, s nimiž se samy nejsou schopny vypořádat, proto jsem z několika internetových zdrojů sestavila přehled institucí a služeb, jejichž pomoci mohou využít.

Vzhledem k tomu, že jedním z dílčích cílů mého výzkumu bylo zjistit, jak tráví čas děti matek samoživitelek, zařadila jsem do teoretické části kapitolu, v níž se zabývám volnočasovými aktivitami pro děti školního věku.

V poslední části práce se nachází výstupy z kvalitativního výzkumu, který jsem dělala v rámci této práce. Ve výzkumu jsem se soustředila na to, jak vnímají svou situaci matky samoživitelky a jak jejich děti tráví volný čas.

Abstract (in English):

The aim of this thesis is to map the situation of single mothers and to some extent the situation of their children in the Czech Republic. In the theoretical part, I focus on the family, its functions and development in history with an emphasis on women's position in the society, because all of those aspects are directly related to the rise of single parent families. Then I describe what single parent families mean, what single mothers have to face, how they live in our country and several selected European countries with different social policies.

The introductory chapters show that single mothers have to deal with a number of problems, that they are unable to cope with, so I have compiled from several Internet sources an overview of institutions and services to help them.

Given that one of the practical aims of my research was to find out how the children of single mothers spend their free time, I included a chapter dealing with leisure-time activities for school-aged children in the theoretical part.

In the last part of this work, there are results of the qualitative research, I carried out. In the research, I focused on how single mothers perceive their situation and how their children spend their free time.

OBSAH

1. ÚVOD	9
2. FUNKCE RODINY	11
3. PROMĚNY RODINY V HISTORII	13
3.1. PRAVĚK	13
3.2. STAROVĚK	13
3.3. STŘEDOVĚK	14
3.4. NOVOVĚK	15
3.4.1. Vznik feminizmu	16
3.5. MODERNÍ DOBA	17
3.6. RODINA V ČR, KOMUNISMUS A TRENDY POSLEDNÍCH LET	17
3.6.1. Změny v novém režimu	18
4. PŘÍBĚHY DĚTÍ SAMOŽIVITELEK V HISTORII	19
4.1. PANÍ ANNA	19
4.2. PANÍ RŮŽENA	20
4.3. PANÍ ANEŽKA	20
5. SAMOŽIVITELSTVÍ	22
5.1 PROČ SE PARTNEŘI ROZCHÁZÍ?	23
5.2. SROVNÁNÍ SITUACE SAMOŽIVITELEK U NÁS A V ZAHRANIČÍ	25
5.2.1. Švédsko	25
5.2.2. Norsko	25
5.2.3. Velká Británie	26
5.2.4. Francie	26
5.2.5. Německo	27
5.2.6. Itálie	27
5.2.7. Česká republika	27

5.3.	SROVNÁNÍ.....	28
5.3.1.	<i>Jak vidí situaci samoživitelky?</i>	28
5.4.	RIZIKA SPOJENÁ SE SAMOŽIVITELSTVÍM	28
5.4.1.	<i>Finance</i>	29
5.4.2.	<i>Zaměstnání a čas</i>	30
5.4.3.	<i>Chybějící rodič, dopad rozvodu na psychiku dětí</i>	31
5.4.4.	<i>Nový partner</i>	31
5.4.5.	<i>Může to fungovat</i>	32
5.5.	KAM SE OBRÁTIT O POMOC?.....	32
5.5.1	<i>Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství</i>	32
5.5.2	<i>Azylové domy</i>	32
5.5.3	<i>Dobrovolníci</i>	33
5.5.4	<i>Charita Česká republika</i>	33
5.5.5	<i>Mateřská a rodinná centra</i>	33
5.5.6	<i>Nadace AGROFERT</i>	33
5.5.7	<i>Občanské poradny</i>	33
5.5.8	<i>RIAPS</i>	34
5.5.9	<i>Women-for-women</i>	34
6.	VOLNÝ ČAS U DĚTÍ ŠKOLNÍHO VĚKU.....	35
6.1.	ZÁJMOVÉ KROUŽKY	35
6.2.	ŠKAUTING.....	36
6.3.	ŠKOLNÍ DRUŽINA	37
6.4.	ŠKOLNÍ KLUBY	37
6.5.	MASMÉDIA	38
6.5.1.	<i>Televize</i>	38
6.5.2.	<i>Počítačové hry</i>	38
6.5.3.	<i>Internet, sociální sítě a Youtube</i>	39
7.	VÝZKUMNÁ ČÁST	41
7.1	DOTAZNÍK POUŽITÝ K VÝZKUMU	41
7.1.1	<i>Dotazník</i>	42

7.2.	CO MATKÁM SAMOŽIVITELKÁM POMÁHÁ?	42
1.1.1	<i>Sociální zázemí</i>	42
7.2.1	<i>Organizace</i>	43
7.3.	CO SAMOŽIVITELKÁM KOMPLIKUJE ŽIVOT?	43
7.4.	JAKÁ POMOC SAMOŽIVITELKÁM CHYBÍ?	44
7.5.	ZAMĚSTNÁNÍ	45
7.6.	POROVNÁNÍ SITUACE MATEK SAMOŽIVITELEK A V DANÝCH MATEK.....	46
7.6.1.	<i>Volný čas dětí</i>	46
7.7.	SHRNUTÍ VÝZKUMU	46
8.	ZÁVĚR.....	48
•	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:.....	50
	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	51
	WEBOVÉ STRÁNKY A PŘÍSPĚVKY NA WEBOVÝCH STRÁNKÁCH	53
	PŘÍLOHA 1	I
	PŘÍLOHA 2.....	II
	PŘÍLOHA3.....	IV
	PŘÍLOHA 4.....	VIII
	PŘÍLOHA 5.....	XI

1. Úvod

Tématem této práce je popsat a pojmenovat rizika a obtíže spojené se samoživitelstvím.

Rodina je pro každého člověka nejdůležitějším a určujícím lidským společenstvím. Prostřednictvím rodiny se seznamujeme se světem, učíme se nejjzákladnějším dovednostem jako je navazování kvalitních vztahů a stáváme se součástí společnosti. V prvních letech života jsme na rodině, a zejména na našich rodičích, plně závislí. Potřebujeme je k naplnění základních potřeb, k tomu, abychom se dále rozvíjeli a prospívali. Členové rodiny nás provází velkou částí našeho života a usměrňují naše počínání.

Ze statistik vyplývá, že stále více dětí vyrůstá v neúplných rodinách, v jejichž čele stojí nejčastěji žena. Je důležité vědět, jak takovéto rodiny fungují a jaký mají vliv na vývoj dětí, které v nich vyrůstají.

Cílem mé práce je tedy zjistit: jak samoživitelství ovlivňuje život matek a jejich dětí; jak je společnost na nárůst počtu samoživitelek připravená (státní i nestátní podpora samoživitelek).

V teoretické části sleduji vývoj rodiny a její proměny v historii. Zaměřuji se především na postavení ženy ve společnosti a na to, jak se společnost dívala na samoživitelky. Pro dokreslení uvádím tři životní příběhy nemanželských dětí, které se narodily v minulém a předminulém století. V následující kapitole hledám důvody, proč se v dnešní době rodiny tak často rozpadají. Zabývám se samoživitelstvím a jeho aspekty (finanční situace, zaměstnání atd.). Popisuji rozdílné přístupy sociální politiky k samoživitelství na příkladu vybraných evropských států. Předkládám přehled toho, na co mají matky samoživitelky ze zákona nárok, a uvádím jednotlivé organizace, které samoživitelkám pomáhají. Dále píše o tom, jak se u dětí školního věku dá prostřednictvím smysluplných volnočasových aktivit předcházet patologickým jevům.

Ve výzkumné části zjišťuji, jestli děti matek samoživitelek tráví volný čas jinak, než děti vyrůstající v úplné rodině. Dále se zaměřuji na zmapování života matek samoživitelek. Popisuji, jaké je jejich uplatnění na trhu práce, jaké jsou jejich vztahy s rodinou, bývalým partnerem, s přáteli, jak tráví volný čas, jak vnímají svůj současný život

a jak vidí svoji budoucnost. Ptám se na to, s jakými problémy se matky samoživitelky potýkají, jak se cítí, co jim situaci ztěžuje a co ulehčuje.

2. Funkce rodiny

Rodina má v životě člověka nezastupitelnou funkci. V prvních letech jeho života mu zajišťuje naplňování veškerých jeho potřeb, což podle Alberta Pessa a Diany Boyden-Pesso znamená, že se stará o jeho potřebu bezpečí, místa (toho, že někam patří, že má své místo v rodině i světě), výživy a péče (dostatek jídla, pití, pozornosti, ale i podnětů), dále potřeba podpory (fyzické i psychické) a nakonec velice důležitá potřeba limitů (určité meze a pravidla dávají dítěti pocit jistoty a bezpečí, učí se tak znát hranice toho, co si může dovolit a na co stačí). (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009)

Pečující osoby jsou s dítětem neustále v nějaké interakci, rozpoznávají jeho potřeby a následně je naplňují tak, aby dítě co nejlépe prospívalo.

V rámci rodiny se děti poprvé seznamují s kulturou svého národa, jejími specifiky a normami. Dále se učí různým vzorům chování, učí se, jak v určitých situacích reagovat, co se od nich očekává. Tomuto začleňování dítěte do společnosti říkáme socializace. Rodiče na děti nepřenášejí jen hodnoty společnosti, ale především hodnoty vlastní. Formují děti prostřednictvím svého chování, toho jak společně tráví čas a v jakých zájmech je povzbuzují.

Jan Dvořák (a kol., 2008, s. 130) definuje socializaci jako: „...proces v jehož průběhu si děti osvojují a poznávají kulturní normy a hodnoty. Tento proces je nejintenzivnější v prvních letech života dítěte, ale není omezen jen na toto období. I když ne tak intenzivně, probíhá během celého života v rámci každodenního sociálního života člověka.“

„Jedním z důležitých výsledků socializace je neopakovatelná osobnost, jejíž stabilní vzorce chování, citění a činnosti jsou vždy jedinečné a svérázné, což vyjadřuje výraz ‚individuální‘.“ (Jedlička a kol., 2004, s. 16)

Socializace probíhá s pomocí nápodoby a identifikace s osobami, s nimiž jsme v úzkém kontaktu nebo které obdivujeme. V prvních letech života se jedná především o rodinné příslušníky. Později se k nim přidávají vrstevníci, známé osobnosti a lidé, či postavy, které známe z masmédií. (Jedlička a kol., 2004,)

Problémy se socializací mohou nastat zejména, když děti začnou napodobovat lidi, kteří nedodržují pravidla většinové společnosti. Může se jednat o slavné osobnosti se způsobem života, který je pro běžnou společnost nepřijatelný, ale i deviantně se chovající kamarády či party starších mladistvých. Proto je třeba, aby s dětmi pracovali lidé morální, ušlechtilí s kladným přístupem ke společnosti a smyslem pro humor, aby si je děti mohly vybrat za svůj vzor a nepotřebovaly je nahrazovat vymyšlenými postavami z televize.

Socializace a osvojování si sociálních rolí probíhá v dětství často prostřednictvím hry. Děti si hrají na osoby, či postavy, které obdivují a jimž by se v budoucnu chtěly podobat. V dřívějších dobách se jednalo především o čestné a statečné rytíře, či geniální vojevůdce. Dnes už častěji napodobují postavy ze Star Wars nebo Harryho Pottera. Dívky si hrají na maminky a starají se o své panenky a plyšové medvídky stejně jako maminky o své děti. Zkouší vařit z trávy, hlíny a vody. Nápodobou se učí to, co budou jednou v dospělosti dělat. Proto je třeba, aby děti zažily rodiče (vychovatele) při práci. Ideální je, pokud pracují společně. Výchova nápodobou však nebude fungovat například, když bude maminka dělat domácí práce kvůli většímu klidu sama, zatímco se dítě bude ve svém pokoji dívat na videa na internetu.

Prostřednictvím hry si tak děti ve zmenšené a relativně bezpečné podobě vytváří svůj „dospělý“ svět. Proto je žádoucí, aby se děti naučily si hrát. Při hře s kamarády si rozvíjí fantazii, kreativitu, učí se řešit konflikty, hledají a nacházejí své místo ve společnosti. Toto vše jim virtuální svět médií neumožňuje.

Na vývoji osobnosti dítěte se podílí i škola. Jejím prostřednictvím děti získávají pro svou kulturu běžné, neboli základní vědomosti. Zároveň si zde mohou vyzkoušet další sociální role. Při navštěvách svých spolužáků zjišťují, jak fungují jiné rodiny a seznamují se s jinými tradicemi.

V historii se na socializaci člověka podílela ve velké míře i církev, která prostřednictvím náboženských textů dávala lidem návod, jak žít „správný“ život. V evropské společnosti se jednalo především o biblické texty. Přestože si to ani neuvědomujeme, křesťanská morálka zůstává stále základem pro naši ústavu a zákony.

3. Proměny rodiny v historii

Rodina je nejdůležitějším lidským společenstvím již od pravěku. Zajišťuje přežití a výchovu potomků a tím i přežití rodu. Přestože existovala v každé době a každé společnosti, její podoby se v různých aspektech lišily. V určitých dobách nehrála pokrevní příbuznost takovou roli jako dnes a do rodiny se počítali všichni členové domácnosti – včetně personálu. Každá kultura má svá vlastní pravidla pro zakládání rodiny, její fungování i ukončování společného soužití muže a ženy. I postavení ženy v rodině se během historie a v závislosti na náboženství proměňovalo. Měnila se zejména míra její podřízenosti vůči mužům.

3.1. Pravěk

Velikost rodiny se lišila podle toho, v jakých podmínkách její členové žili. Kočovný život neumožňoval péči o velké množství malých dětí a nebylo možné ani zajistit těhotným ženám dostatek pohodlí, proto zde porodnost nebyla moc vysoká. (Matoušek, 2003) Oproti tomu rodiny živící se zemědělstvím potřebovaly širokou rodinu s velkým množstvím potomků, aby se dokázali postarat o domácí zvířata a obdělávat pole.

Rodiny v době kamenné žily v osadách ve velikých domech. V jednom domě mohlo žít i více rodin. Takovéto rodiny tvořily rody a ty se postupně začaly sdružovat do kmenových svazů, v jejichž čele stál náčelník. (Popelka, 2008)

V pozdní době kamenné se změnilo postavení muže a ženy ve společnosti, z původního matriarchátu se stal patriarchát. Svědčí o tom menší množství nalezených ženských plastik. Důvodem pro tuto změnu byla pravděpodobně zvýšená potřeba vojenské ochrany a síly, kterou zabezpečovali právě muži. (Popelka, 2008)

3.2. Starověk

Jedna z mála zemí, kde měly ženy v mnoha ohledech stejná práva jako muži, byl Egypt. Ženy zde mohly dědit majetek i s ním nakládat. Poměrně význačné postavení měly ještě na Krétě. (Popelka, 2008)

Velice specifickou podobu měla rodina v silně militarizované Spartě. Novorozené dítě otec odnášel před stařešiny na jakousi zdravotní kontrolu. Pokud je stařešinové shledali slabým a neduživým, musel je otec zanechat zemřít v poušti. Kvůli vojenskému výcviku zůstávali chlapci ve svých rodinách pouze do sedmi let. Od sedmi do dvanácti let

se v menších skupinách pod vedením starších chlapců učili zákony a cvičili se v tělesné zdatnosti. Následovaly roky, kdy se museli naučit žít v nepříznivých podmínkách a opravdový vojenský výcvik probíhal až mezi osmnáctým a dvacátým rokem. Ačkoliv dívky vyrůstaly i po sedmém roce v domácím prostředí, musely i ony projít základním výcvikem, neboť bylo třeba, aby byly schopné rodit zdravé válečníky. Bylo také nutné, aby v případě vojenského napadení, ubránily Spartu i v nepřítomnosti mužů. (Popelka, 2008)

V Athénách žily rodiny zpravidla ve velkých domech. Ženy zde měly svou vlastní část oddělenou od té mužské. Muži a ženy se setkávali pouze při některých příležitostech. Počestné ženy pak setrvaly po většinu svého života v částech domu jim určených. Ven chodily jen výjimečně, a to v doprovodu služebné či přítelkyně. Muži nabývali všech práv nejdříve ve dvaceti letech. (Popelka, 2008)

O sňatcích rozhodovali otcové. V této době byly povolené i rozvody, a to především ze strany muže. Jako důvod mu mohla posloužit manželčina nevěra, ale i její neplodnost. Mužům se nevěra tolerovala. Bylo dokonce možné, aby muž uznal za svého dědice syna své konkubíny, pokud mu jeho právoplatná žena žádného neprodila.

Pokud žádala o rozvod žena, bylo jediným přijatelným důvodem to, že s ní manžel prokazatelně špatně zachází a týrá ji. Na ženu, která požádala o rozvod však bylo pohlíženo s velkým despektem, takže se k němu uchýlovaly skutečně jen v krajní nouzi. (Matoušek, 2003)

Život nenarozených ani novorozených nebyl chráněn. Ženy mohly odkládat nemluvnat na veřejných místech, jestliže je nechtěly vychovávat. Vdané ženy k tomu ovšem musely mít souhlas svých manželů. (Matoušek, 2003)

3.3. Středověk

V předkřesťanských dobách bylo možné, aby majetnější muži měli více žen. Jejich počet závisel na tom, kolik jich byli schopni uživit. Oproti tomu u východních Slovanů bylo prokázáno, že dva muži, nejčastěji bratři žili jen s jednou ženou. (Matoušek, 2003)

S příchodem křesťanství se změnila celá společnost a tyto změny se odrazily i v rodinném soužití. Muži se směli oženit pouze s jednou ženou. Tyto sňatky byly domlouvány mezi rodiči budoucích manželů. Jednalo se především o výhodné spojení majetků, případně i vlivu obou rodin. Bylo k nim však potřeba ještě souhlasu vrchnosti.

Rozvod se stal pro obyčejné lidi v podstatě nemožným. Dokonce i knížata a králové se jej domáhali s velkými obtížemi.

Středověké ženy byly téměř ve všem podřízené svým otcům a později manželům. Zpravidla nedědily majetek. Stávalo se tak jen ve výjimečných případech se souhlasem vrchnosti. (Matoušek, 2003,)

Z dřívější ryze rolnické společnosti se stala společnost stavovská. Pro každý stav pak platila určitá pravidla a normy chování.

Rodiny byly v té době veliké. Vzhledem k nízkému věku dožití však společně nežily více než tři generace. Děti se rodilo skutečně hodně, ale často se nedožily dospělosti, takže se k nim rodiče zpravidla moc neupínali.

Zatímco muži na venkově se ženili velice brzy, aby co nejdříve rozšířili svou rodinu a zajistili tak další pracovní sílu, ve městech museli mladíci se sňatkem počkat do doby, než budou schopni svou partnerku uživit. (Matoušek, 2003)

Ačkoliv křesťanství přineslo většině dětí mnohem větší ochranu než jaké požívaly dříve (nyní bylo hříchem ukončit život dítěte, dokonce i toho nenarozeného), nemanželské děti to vůbec neměly snadné. Kromě toho, že nemohly zdědit majetek ani tituly svých otců, byly od útlého dětství terčem posměchu. Dokonce ani v budoucnu takové děti nemohly očekávat dobré společenské postavení ani výhodný sňatek. Jediné, co jim mohlo trochu pomoci bylo dostatečné množství peněz, popřípadě vlivu jejich otců. Díky tomu se někteří z šlechtických levobočků mohli stát církevními mocnáři.

3.4. Novověk

S rozvojem industrializace se lidé začali z venkova stěhovat blíže k továrnám, kolem nichž se stavěly dělnické čtvrtě.

V továrnách mohla pracovat celá rodina. V zemích, kde ještě nebyla zavedená povinná školní docházka se děti běžně podílely na finančním chodu rodiny. Děti a ženy zpočátku pracovaly v nevyhovujících podmínkách, a to ještě za minimální mzdu. (Matoušek, 2003)

Každá společenská vrstva měla svá pravidla. Na morálním chování si nejvíce zakládala střední, měšťanská vrstva. Směrem od města na venkov se tato pravidla rozvolňovala. Bohatí a vlivní lidé si mohli dovolit některé morální poklesky. Zároveň však platila jiná pravidla pro muže a ženy. Od muže se očekávalo, že bude do manželství vstupovat s jistými sexuálními zkušenostmi, zatímco žena měla být podobnými věcmi nedotčená. (Lenderová, 2009)

Ženy však měly v rámci habsburské monarchie celkově nevýhodné postavení, podle Mileny Lenderové existoval i zažitý řád pořadí při jídle. Podle něj jako první v domě

jedl otec a živitel rodiny, po něm jedli synové a teprve nakonec matka s dcerami. Ty následkem toho trpěly podvýživou. (Lenderová, 2009)

Ještě v první polovině 19. stol. se budoucí manželé před svatbou skoro neznali. K seznámení partnerů mohlo dojít prostřednictvím tzv. dohazovačů, což můžeme vidět například v Prodané nevěstě. Teprve postupem času se rodiny začaly více zakládat na milostných citech, či sympatiích budoucích manželů. Velkým zastáncem lásky mezi partnery byl Jean Jacques Rousseau. Nicméně stejně jako v dnešní době se při sňatku dvou lidí bral zřetel na jejich ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a sociálních stavech. (Lenderová, 2009)

Od žen se očekávalo, že si vezmou partnera na vyšší, nebo alespoň stejné společenské úrovni, na které se nacházely samy. (Lenderová, 2009)

V druhé polovině 19. stol. se začaly ve větší míře objevovat různé antikoncepční metody. Zároveň s tím se zlepšovala zdravotní péče a životní podmínky. Tak došlo k zásadní změně podoby rodiny. Manželé byli více schopní kontrolovat početí potomků a plánovat ho. Menší úmrtnost dětí umožnila zesílení emočního pouta mezi rodiči a dětmi. (Lenderová, 2009)

Teprve v roce 1868 mohli být lidé sezdáni na úřadech. (Lenderová, 2009) Sňatek tím ztrácí duchovní rozměr, lidé již nejsou spojeni bohem.

První variantou rozvodu během vlády Habsburků umožnil Josefský manželský patent, na jehož základě mohli manželé žádat o „rozlučku od stolu a lože“. Bylo k tomu třeba souhlasu obou manželů. Ve Francii existovala možnost rozvodu během krátkého období mezi Velkou francouzskou revolucí a nástupem Napoleona. V Rakousku byla možnost skutečného rozvodu uzákoněna v roce 1855. V této době existoval ještě ve dvou variantách. První byla opět jen od stolu a lože, druhá, podstatně dražší varianta umožňovala, aby mohli rozvedení manželé opět vstoupit do manželství s jinou osobou. (Lenderová, 2009)

3.4.1. Vznik feminizmu

Přibližně v období renezanace začaly ženy vykonávat některá méně atraktivní povolání. Uplatnění nacházely zejména v práci s textilem – pradelny, soukenice, ale i jako prodavačky na trzích. Menší finanční závislost na mužích by se dala vykládat jako první krůček k emancipaci. Dalším krokem bylo hnutí za emancipaci žen, které vzniklo nejdříve ve Francii během Velké francouzské revoluce a posléze i v Anglii. První „program“

feminismu byl formulován v roce 1791 v díle *Práva ženy a občanky* v Paříži. (Matoušek, 2003)

V Anglii dosáhlo hnutí za zrovnoprávnění žen v roce 1870 velkého úspěchu, neboť byl prosazen zákon, který ženám dával právo vlastnit svůj majetek a nakládat s ním. Ačkoliv pro ženy v té době byla některá povolání stále zapovězená, mohly již studovat na univerzitách, a to dokonce takový obor jako medicínu. (Matoušek, 2003)

3.5. Moderní doba

Po první světové válce se pro některé ženy otevřela možnost volit. Omezení spočívala například ve věku, vzdělání a rodinném stavu ženy.

Války s sebou také přinesly velké změny v postavení žen na trhu práce. Muži, kteří odešli bojovat na frontu, za sebou nechali nejen své rodiny, ale zbyla po nich také pracovní místa, která bylo nutné obsadit. Tato skutečnost, ale i ekonomická situace rodin přiměla ženy nastoupit do práce. Po válce sice ještě proběhla v Americe krátká vlna, která se snažila ženy vrátit na jejich původní místa – do středu domácnosti. Nedočkala se však větších úspěchů. Ženy na svých pracovních místech setrvaly.

Masivní nástup žen na trh práce znamenal rodinné soužití. Ženy začaly finančně přispívat na chod domácnosti. Začaly být samostatnější a především i soběstačnější. Zároveň s tím však byly pod velkým tlakem. Kromě toho, že chodily do práce, se od nich očekávalo, že budou dokonalé hospodyně, které se budou starat o dům, děti i manžela. Tato situace motivovala ženy k usilovnějšímu boji za svá práva.

Postupem času se stále více stírají rozdíly mezi ženskou a mužskou rolí. Muži ztratili svůj monopol na živitele rodiny. Ženy zas nemají dostatek času a energie, aby dokázaly pečovat o rodinný krb tak jako v dřívějších dobách. Objevuje se požadavek, aby se partneři rovnocenně podíleli na péči o rodinu i její finanční zázemí.

V evropské společnosti se do popředí dostávají hodnoty svobody a individuality. Lidé kladou důraz na seberealizaci a jisté životní standardy, což je občas na úkor zakládání rodiny. (Paloncyová, 2013)

3.6. Rodina v ČR, komunismus a trendy posledních let

Českou rodinu značně poznamenala éra komunismu, kdy byli lidé často nuceni si vybírat mezi tím, co je dobré pro jejich rodinu a vlastním přesvědčením. Patriarchální stát a politici zasahovali do přirozených funkcí rodiny a pokoušeli se nastolit kolektivní výchovu. Matky měly jen krátkou mateřskou dovolenou, po níž musely opět nastoupit do práce. Po

dobu, kdy se nemohly o děti starat, je odkládaly do jeslí a později do školek a školních družin.

Péče v jeslích však dětem nedokázala nahradit rodinnou péči. Děti zde nemohly navázat pevný a jistý vztah s pečující osobou. Zároveň trpěly nedostatkem vnějších stimulů, díky čemuž se u nich rozvinula psychická deprivace. (Děti bez lásky, 1963)

Vzhledem k tomu, že za komunismu měli mladí lidé jen omezené možnosti seberealizace, studia a cestování, brali se a zakládali rodiny velice brzy. Vliv na to měla i silná prarodinná politika. Novomanželé si mohli zažádat o výhodnou novomanželskou půjčku, kterou mohli využít na stavbu rodinných domů, nebo zařízení do domácnosti.

3.6.1. **Změny v novém režimu**

Po pádu komunistické vlády se pozvolna začíná zvyšovat věk, kdy lidé vstupují do manželství a zakládají rodiny. Zatímco za komunismu ženy rodily první dítě nejčastěji mezi 20. a 24. rokem, nyní se první dítě rodí až okolo 30. roku života ženy. (Hamplová a kol., 2006) To je ovlivněno tím, že mnoho mladých lidí si nemůže dovolit pořídit vlastní bydlení a nájmy (především ve velkých městech) jsou natolik vysoké, že mladí založení rodiny odkládají nebo si pořizují méně dětí. Došlo také k celkovému snížení porodnosti. (Šťastná, 2012) Zároveň se však v průměru snížil počet potratů na ženu, což může souviset i s lepší dostupností antikoncepčních prostředků. (Hamplová a kol., 2006)

Nízká porodnost a vyšší průměrná doba dožití způsobily, že česká populace stárne. V roce 1994 poprvé zemřelo méně lidí, než se narodilo. (Palonciová, 2013)

Se změnou režimu se změnil i pohled na manželství. Oproti komunismu, kdy se vdávalo 95 - 98% žen, se jich v dnešní době vdává pouze 60%. Zvýšila se frekvence nesezdaného soužití. S tím souvisí i fakt, že se dnes častěji rodí děti svobodným matkám, nebo dokonce matkám samoživitelkám. Svobodnými matkami jsou nejčastěji matky s nižším vzděláním (vyučené, středoškolské) v regionech s vysokou nezaměstnaností. Tyto matky jsou často na úřadech evidovány jako samoživitelky, ale je možné, že samoživitelství pouze předstírají, aby mohly pobírat některé sociální příspěvky. (Hamplová a kol., 2006)

Již během komunismu se stal rozvod díky novým zákonům o rodině relativně běžnou záležitostí. (Šťastná, 2012) Nicméně rozvodovost od té doby pořád stoupala, takže v meziročním srovnání se rozvádí téměř každé druhé manželství. (Dudová, 2007)

4. Příběhy dětí samoživitelek v historii

Již jsem psala, že situace matek samoživitelek a jejich dětí bývala i v minulosti nesnadná. Zde jako ukázkou předkládám životní příběhy tří nemanželských dětí, které se narodily koncem 19. a začátkem 20. století. Jsou to příběhy z historie jedné rodiny, s níž jsem dobře seznámená.

4.1. Paní Anna

Paní Anna se narodila v malé šumavské vesničce v roce 1917 jako nemanželské dítě. Její matka byla statkářova dcera a otec byl synem mlynáře. Oba dva se měli velice rádi a chtěli se vzít, ale rodiče z otcovy strany vyžadovali na statkářovi vyšší věno, než si mohl dovolit, pokud nechtěl ožebračit zbývající děti. Ke svatbě tedy nedošlo.

Otec se o matku paní Anny i o ni samotnou zajímal, navštěvoval je a nadále uvažovali o sňatku. Při těžké práci v mlýnici se zpotil, nastydl a dostal vysoké horečky. Pod vlivem horečky skočil v nemocnici z okna a zabil se.

Matka paní Anny žila nějakou dobu u svých rodičů, ale později se vdala, aby nebyla rodině na obtíž. Vzhledem ke své situaci a pověsti neprovdané matky nemohla být při výběru partnera moc náročná. Vzala si tedy vdovce s nevalnou pověstí se dvěma malými dětmi. Vlastní dceru Annu si do nové domácnosti nesměla přivést, takže ji nechala vyrůstat u svých rodičů. Když měla matka paní Anny čas, chodila za ní na návštěvu i s vyvdanými dětmi, které si ji přivlastnily. Později se jí narodil syn. Když v krátké době opět otěhotněla, donutil ji manžel k potratu. V té době byl potrat nelegální, prováděl se tajně a neodborně a ona při něm zemřela na otravu krve. Paní Anna se tak stala v osmi letech oboustranným sirotkem.

Paní Anna zůstala u prarodičů a měla se poměrně dobře až do doby, kdy se vrátil z ciziny jejich nejstarší syn, který od nich převzal správu statku. Jeho manželka považovala paní Annu za příživníka a nechtěla ji podporovat. Paní Anna bydlela u jedné ze svých tet a vypomáhala jí i dalším příbuzným s čím se dalo. Občas za to dostala něco na přilepšenou. Ve škole se výborně učila, bývala by ráda chodila do měšťanské školy, ale to si její teta nemohla dovolit zaplatit, a tak poslala paní Annu do služby k příbuzným. Ti se k paní Anně nechovali moc hezky a musela je oslovovat Milostpaní a Milostpane. Později dostala službu u slušných lidí. Vdala se a společně s manželem dobře vychovala dvě děti. Celý život pracovala v dělnických profesích, ale zajímala se o vše kolem sebe včetně kultury, filozofie, náboženských směrů, ručních prací. Se svým životem byla spokojená, dovedla o

něm poutavě vyprávět a byla oblíbená mezi svými vnoučaty i pravnoučaty. (příběh z rodokmenu)

4.2. Paní Růžena

Paní Růžena se narodila v roce 1925 ve vesnici poblíž Pardubic jako nechtěné dítě „ženy se špatnou pověstí“. Soud jí určil za otce pana Antonína. Její matka se o ní odmítla postarat a přenechala ji otci. Pan Antonín žil sám, nezvládal péči o tak malé dítě, proto je dal umístit do sirotčince. Zde paní Růžena strávila několik let. Zhruba ve čtyřech letech si ji k sobě na statek vzala „pěstounská rodina“. Paní Růžena jim spolu s dalšími dětmi, které si vzali na výchovu, musela pomáhat s prací na statku.

Pan Antonín se přiznal ještě k jednomu nemanželskému dítěti, které kvůli nezájmu z matčiny strany opět skončilo v sirotčinci.

O něco později si pan Antonín našel novou partnerku, která nemohla mít vlastní děti. Požádala ho tedy, jestli by si mohli vzít domů mladší z dětí. Pan Antonín to dovolil pod podmínkou, že u nich budou vyrůstat obě děti.

Paní Růženu našli ve zbídačeném stavu. Měla zápal plic, omrzlé nohy z toho, jak nosila vodu kravám a byla zavšivená. Musela strávit měsíc v nemocnici, než si ji mohli odvést domů. Paní Růžena měla až do smrti respirační potíže a neléčitelnou plíseň na nohou.

Nevlastní matka se o obě děti postarala a dala paní Růženu vyučit kadeřnicí, za což jí byla Růžena do konce života vděčná. Při zaměstnání si dodělala maturitu a řidičský průkaz.

Přestože se s paní Růženu chtěla její biologická matka později zkontaktovat, paní Růžena ji odmítla. Nepovažovala ji totiž za svou opravdovou matku.

Paní Růžena se vdala a rozvedla. Vychovala tři syny, ale ti se s ní ve stáří téměř nestýkali a ona zemřela opuštěná. (příběh z rodokmenu)

4.3. Paní Anežka

Paní Anežka se narodila v roce 1871 v malé krkonošské vesničce. K jejímu početí došlo následkem znásilnění, a proto se narodila jako nemanželské dítě.

V tehdejší společnosti se jednalo o natolik vážný hendikep, že nemohla doufat v dobré postavení v rámci místní komunity ani v dobrý sňatek. Ačkoliv se jednalo o inteligentní a pohlednou ženu, nemohla si vybrat lepšího manžela, než alkoholika. Tato omezená možnost volby v budoucnu měla velice negativní vliv na její život.

Její muž ji i děti bil, dělal dluhy, které paní Anežka musela splácet, aby nepřišli o střechu nad hlavou.

Byla vysoce inteligentní, pracovitá a ve svém okolí oblíbená. Vychovala spoustu dětí a dožila se devadesáti tří let. Svého o mnoho let dříve zemřelého manžela až do smrti nenáviděla a odmítla být s ním pohřbená ve stejném hrobě. (příběh z rodokmenu)

5. Samoživitelství

Samoživitelství je jedním z neaktuálnějších problémů dnešní společnosti. Na tuto skutečnost má vliv několik faktorů. Prvním z nich je vysoká mimomanželská plodnost. Druhým důvodem je stále vysoká rozvodovost. Podle ČSÚ v roce 2015 na 48 191 sňatků připadalo 26 083 rozvodů, z čehož u 14 993 rozvodů se muselo rozhodovat o úpravě poměrů nezletilých dětí po dobu po rozvodu. Ministerstvo spravedlnosti ve svých statistikách uvádí, že v roce 2015 bylo po rozvodu v 17 699 (případ každého dítěte se posuzuje samostatně) případech rozhodnuto, že nezletilé dítě zůstane se svou matkou, zatímco jen v 1 549 případech mělo zůstat u svých otců. Toto je hlavním důvodem, proč budu ve své práci psát o matkách samoživitelkách.

Časopis FEMA (2014, s. 4) uvádí, že: „Většinu neúplných rodin (tj. jeden z rodičů s alespoň jedním dítětem) tvoří matky s dětmi (81 %). Největší podíl neúplných rodin je v obcích od 10 do 50 tis. obyvatel (téměř 14 %), naopak nejnižší v nejmenších obcích do 199 obyvatel (11 %). V neúplných rodinách žije 400 tis. závislých dětí, tedy zhruba 22 % všech závislých dětí (tzn. každé páté dítě).“

„Co do nejvyššího dosaženého vzdělání převažuje u rozvedených a ovdovělých matek úplně středoškolské vzdělání; výjimku tvoří svobodné matky, u kterých převládá střední odborné vzdělání bez maturity (36,3 %). Nejvyšší podíl neúplných rodin se závislými dětmi mají kraje Ústecký a Karlovarský, procento neúplných rodin přitom napříč republikou roste s velikostí obce (ibid.).“ (Hejzlarová, 2012, s. 16)

„Relativně větší výzkumná pozornost je (např. na rozdíl od vdov s dětmi) soustředěna na svobodné matky. Ty jsou v průměru o dva a půl roku mladší než matky vdané (25,3, resp. 27,9); typickou svobodnou samoživitelkou je přitom žena se základním vzděláním (69 % dětí, které se v roce 2006 narodily matkám se základním vzděláním, se narodilo mimo manželství) ze severních Čech. Dalším zajímavým zjištěním je, že vysokoškolsky vzdělané ženy, které jsou svobodnými matkami, mají oproti matkám s nižším vzděláním relativně velkou šanci se „dodatečně“ provdat.“ (Hamplová, Řeháková in Hejzlarová, 2012, s. 16)

Samoživitelství, neboli osamělé rodičovství je definováno v zákoníku práce § 350 takto: „Osamělými se rozumějí neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodní, ovdovělí nebo rozvedení muži a ženy i muži osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou nebo s partnerem 51a).“

V zásadě tedy můžeme odlišit několik typů rodin samoživitelek podle jejich vzniku:

- Rodina nikdy neexistovala (nechtěné těhotenství, nebo záměrné početí dítěte „bez otce“)
- Jeden z partnerů chybí pouze dočasně (výkon trestu, dlouhodobý pobyt v léčebně)
- Rodina zanikne z důvodu rozvodu manželství, odchodu jednoho z partnerů, smrtí jednoho z partnerů (Márlová a kol., 1975 in Šťastná, 2009)

5.1 Proč se partneři rozcházejí?

Již bylo řečeno, že rodina ve smyslu partnerského vztahu, je v dnešní společnosti velmi nestabilní a často dochází k rozchodům. Klademe si proto otázku, proč se rodiny tak masivně rozpadají, přestože zhruba 80% lidí spojuje smysl a životní spokojenost se spokojeným rodinným soužitím. (Možný, 2016) Ivo Možný na tuto otázku zároveň odpovídá tak, že rodina se rozpadá, protože může. Poměrně silný sociální stát dokáže lidem zabezpečit základní potřeby a oni potom nejsou plně závislí na své rodině. Oproti minulosti již lidé dnes k přežití nepotřebují žít v partnerském svazku.

Výhody, které nám nabízí sociální stát a ženská emancipace, daly živnou půdu k rozvoji individualismu, nejvyšší hodnotě dnešní společnosti. Již od raného věku jsou děti vychovávány k tomu, aby se staly „osobnostmi“. Jsou podporovány v soutěživosti a v tom, aby se staly nejlepšími. A právě tento individualismus, neochota obětovat svůj úspěch a svou jedinečnost potřebám rodiny, může vést k jejímu rozpadu.

Ivo Možný (2016) však uvádí, že i přes velké množství rozpadlých vztahů spolu v dnešní době žijí v průměru déle než v historii. Vděčíme za to především vyššímu věku dožití. Tím vyvstává i možnost, že pro lidi není přirozené, aby žili v dlouhodobém monogamním svazku s jednou osobou.

Existují však i méně obecné důvody, kvůli nimž dochází k rozchodům. Podle statistik od soudu uvádí jak muži, tak i ženy, že nejčastěji se rozvádí kvůli rozdílu povah, názorů a zájmů. Druhým nejčastějším důvodem jsou ostatní příčiny, dále nevěra partnerů a po ní následuje alkoholismus. (statistika ČSÚ, 2014)

Ženy, které odpovídaly v kvalitativním výzkumu Štěpánky Pfeiferové (2009) na otázky ohledně důvodů, proč došlo k rozchodu se domnívají, že nejčastějším důvodem, proč muži odchází od rodiny je „nový milostný vztah“. Za druhý důvod považují nepřipravenost či neochotu založit rodinu s ženou, která je biologickou matkou jejich dětí.

Pokud však daly podnět k rozchodu ženy, ve většině případů uvádí jako důvod to, že se jejich partneři v dostatečné míře nepodíleli na provozu domácnosti.

„Já jsem se stejně starala vždycky o všechno sama, tak pak jednoho dne mi došla nějak asi trpělivost, tak jsem tenkrát řekla, že to můžu být sama, když stejně všechno dělám sama. Tak jsem se vlastně odstěhovala a za čtvrt roku jsme se rozvedli.“ (Pfeiferová, 2009, s. 100)

„Já když přišla z odpolední, tak jsem si myslela, že děti budou vykoupané, protože jsem chodila domů v 7, starší syn aspoň napsaný úkol a najezení a oni de facto... nebylo nic. Takže já přišla domů a další vlastně směna. A večer padnete do postele a ještě když po vás něco potom chce v té posteli a vy jste úplně vyřízená, tak pak prostě vznikne další hádka. To se nedá vydržet.“ (Pfeiferová, 2009, s. 4)

Další příčinou se často stává financování rodiny – ať už manžel zatěžoval rodinný rozpočet firemními náklady, nebo jen dostatečně nepřispíval, nebo se se svou ženou ohledně financování domácnosti hádal, když byla na mateřské dovolené závislá na jeho příjmu.

Mezi další důvody rozchodu uváděly ženy, shodně se statistikami od soudu i odlišnost povah a zájmů a problémy v komunikaci, také alkoholismus a s ním spojené domácí násilí. (Pfeiferová, 2009)

Z toho vyplývá, že ženy se k rozvodům uchylují převážně ve chvíli, kdy se pro ně partner stává více přítěží, než oporou. Některé z nich dokonce uváděly, že mají díky rozvodu více času: *„Mám víc času pro sebe. Takového toho doma, že třeba i sedím nebo si hraju víc s dětmi. Prostě není tady nikdo navíc, kdo potřebuje, abych já pro něj neustále něco dělala.“ (Pfeiferová, 2009, s. 104)*

Tento jev popisuje také Ivo Možný (2016), který říká, že muži ztrácí svou maskulinitu. Přemíra svobod bez nutnosti přebírat za své činy zodpovědnost jim neumožňuje dospět v muže, kteří by měli své rodině co nabídnout.

Dalším velice zajímavým postřehem Iva Možného (2016) bylo, že ženy, které se po rozchodu vrací ke svým matkám, ideálně ještě s vlastními dcerami, jim nedovedou zprostředkovat, jakou funkci v rodině by měl muž zastávat.

Je tedy možné, že v budoucnu bude pro tyto dívky velice složité fungovat v partnerském vztahu. Mohou mít buď nerealistická očekávání, která dříve nebo později povedou ke krizi, nebo budou muže od samého začátku považovat za zbytečného a nepotřebného.

5.2. Srovnání situace samoživitelek u nás a v zahraničí

Na základě studie, kterou vytvořila Anna Šťastná, můžeme porovnat situaci samoživitelek v České republice a evropskými státy (Itálie, Norsko, Švédsko, Německo, Velká Británie a Francie), jejichž sociální politika zastupuje několik různých přístupů k samoživitelství. V příloze 1 je srovnání, za co utrácí samoživitelky v České republice a v Evropě.

5.2.1. Švédsko

Švédsko je zemí, která předznamenala změny ve struktuře evropských rodin. Tyto změny se šířily postupně směrem na jih Evropy. Jedná se o vysokou mimomanželskou plodnost – což souvisí i s častým výskytem nesezdaných partnerů, vysokou rozvodovost a nízkou sňatečnost. Zakládání rodiny se odkládá do pozdějšího věku. (Šťastná, 2009)

Švédská sociální politika se orientuje především na jedince a nezvýhodňuje žádnou formu rodinného soužití. Od samoživitelů se očekává aktivní účast na trhu práce. Matky všeobecně zde mohou využívat zkrácených pracovních úvazků a mají možnost dávat své děti do předškolních zařízení. Rodiče mají povinnost platit na své děti výživné. Pokud tak jeden z rodičů nečiní, nebo je výživné nízké, může si druhý rodič zažádat o „podporu výživného“. V systému dávek mají nárok na stejné dávky jako sezdané matky. Pokud jejich příjem klesne pod určitou míru, mohou využít příspěvek na bydlení. Vdovy a sirotci mají nárok na pozůstalostní důchod. (Šťastná, 2009)

5.2.2. Norsko

Norsko je jedinou zemí, která má samostatné sociální dávky pro samoživitele. Jedná se o „přechodnou dávku“, kterou mohou samoživitelé čerpat maximálně tři roky v době, kdy je jejich nejmladšímu dítěti méně než osm let. Rodič, jehož nejmladší dítě je starší 3 let, musí pracovat alespoň na poloviční úvazek, nebo studovat, pokud chce splnit podmínky pro přiznání této dávky. (Mogstad, Pronzato in Šťastná, 2009)

Dále se jedná o „doplňkový přídavek“, který mohou čerpat samoživitelé s dítětem mladším 3 let. (Ministry of Labour and Social Inclusion in Šťastná, 2009) Pokud rodič nepobírá „přechodnou dávku“ a studuje, může využít dávky na podporu při studiu. Velice užitečnou dávkou je jistě i „příspěvek na hlídání dětí samoživitele“, jenž může pokrýt 64% nákladů na hlídání dětí. Tato dávka je určena pro pracující a studující rodiče, kteří si potřebují z těchto důvodů zajistit hlídání dětí. (Šťastná, 2009)

Sociální politika Norska zohledňuje samoživitelství i v přídavcích na děti. Samoživitelé dostávají tyto příspěvky vyšší – jako kdyby měli o jedno dítě víc, než mají. Pokud mají samoživitelé nízký příjem, nemusí platit daně. (Šťastná, 2009)

Pokud jeden z rodičů neplatí na své dítě stanovené výživné, může si druhý rodič zažádat o „náhradu výživného“. (Ministry of Labour and Social Inclusion in Šťastná, 2009)

Pokud zemře jeden z rodičů, kteří společně vychovávají dítě, má ten druhý i ono dítě nárok na pozůstalostní důchod. (Šťastná, 2009)

5.2.3. Velká Británie

Velká Británie se potýkala s nízkou zaměstnaností matek samoživitelek, které hojně využívaly zdejší sociální systém. Z tohoto důvodu se místní sociální politika začala více orientovat na podporu samoživitelek na pracovním trhu. Díky tomu vznikl program „akce pro osamělé rodiče“. Zároveň s ním se uplatňují i slevy na daních pro zaměstnané rodiče. (Spencer-Dave in Šťastná 2009)

Samoživitelství je zohledňováno při pobírání přídavků na dítě. Pokud k rozpadu rodiny došlo v důsledku smrti jednoho z rodičů, mají jejich partneři i děti nárok na pozůstalostní důchod. (Šťastná, 2009)

Ve Velké Británii funguje agentura, která se stará o to, aby na děti bylo placeno adekvátní výživné. (Šťastná, 2009)

5.2.4. Francie

Ve Francii funguje velice silná pronatalitní politika, díky níž si Francie udržuje, oproti většině evropských zemí, vysokou porodnost. Uplatňuje se zde poměrně komplexní podpora rodiny, která umožňuje sladit pracovní a rodinný život. (Šťastná, 2009)

Samoživitelky mají nárok na vyšší dávku porodného (CAF in Šťastná, 2009). Pokud má samoživitel více než tři děti, má nárok na „rodinný doplněk“. Tato dávka se odvozuje od příjmu rodiny a zohledňuje tedy i nižší příjmy samoživitelů. (Šťastná, 2009) Ohled na situaci samoživitele se bere i při zdaňování příjmů. (OECD in Šťastná, 2009)

Samoživitelé mohou pobírat „příspěvek samoživiteli“, který se odvozuje od výše příjmu samoživitele s ohledem na počet závislých dětí. Pokud se samoživitel vrátí do zaměstnání, má za určitých podmínek nárok na prémii. (Šťastná, 2009)

Rodiče mají povinnost platit na své děti výživné. Pokud tak jeden z nich nečiní, jsou dva způsoby, jak se výživného domoci. Jedním z nich je přímá platba (získaná od třetí

strany např. zaměstnavatele neplatícího rodiče. Druhým je vymáhání prostřednictvím agentury. Agentura může rodiči poskytnout jako zálohu příspěvek na podporu rodiny. Tento příspěvek je používán vždy, když se jeden z rodičů nepodílí na péči o dítě, tedy i v případech, že zemřel. (Šťastná, 2009)

5.2.5. Německo

Německo je představitelem konzervativní sociální politiky. Je zde hluboce zakotvený model muže jakožto živitele rodiny a ženy jako pečovatelky. Z tohoto důvodu zde chybí podpora matek, které se po porodu a následné péči o dítě chtějí vrátit na pracovní trh. Stejně jako vdané matky mají samoživitelky nárok na rodičovský příspěvek a náhradu příjmu, pokud musí kvůli narození dítěte omezit svou výdělečnou činnost. (Šťastná, 2009)

Samoživitelé mohou čerpat o 10 dnů delší ošetřovné na děti. (Šťastná, 2009)

Pokud k rozpadu rodiny došlo kvůli smrti jednoho z partnerů, mají druhý partner a osiřelé dítě nárok na pozůstalostní/sirotčí důchod. (Šťastná, 2009)

5.2.6. Itálie

Oproti ostatním severněji položeným zemím má Itálie stále poměrně malý počet samoživitelů. Jakožto silně křesťanská země zde není zvykem žít v nesezdaném soužití ani rozvádět se. Pro případ, že k rozpadu rodiny dojde, se v Itálii spoléhá na pomoc širší rodiny. Jediným zvýhodněním pro samoživitele je zde nižší zdanění příjmů a vyšší rodinné přídatky. (Šťastná, 2009)

Pokud se z rodiče stal samoživitel z důvodu smrti druhého z rodičů, má nárok na pozůstalostní důchod, stejně tak jako jejich děti na sirotčí. (Šťastná, 2009)

5.2.7. Česká republika

Již jsem psala, že fenomén samoživitelství je u nás poměrně rozšířen. Samoživitelé v České republice mají ze zákona nárok na tyto věci:

- Ochrana soukromí – zaměstnavatel nemá právo vyžadovat po uchazeči o zaměstnání informace o jeho rodinném stavu.
- Delší ošetřovné na dítě – pokud má samoživitel alespoň jedno dítě mladší, než 16 let, může na něj čerpat ošetřovné až o 7 kalendářních dnů delší, než společně žijící rodiče. Ti si mohou vzít tuto „dovolenou“ pouze na 9 kalendářních dnů.

- Nutnost souhlasu samoživitele k tomu, aby mohl být přeložen na jiné pracoviště nebo poslán na služební cestu mimo region své práce či bydliště. Toto platí pro samoživitele s dítětem, které je mladší 15 let. (*Nebojujte se zákony a slad'te práci s rodinou: příručka pro rodiče*, 2013)
- Pokud se do role samoživitele rodič dostane kvůli úmrtí manžela/ky, má nárok na vdovský důchod. Jejich děti pak mají nárok na sirotčí důchod do 18 let, nebo do 26 let, pokud studují. (Šťastná, 2012)
- Další dávky, které mohou matky samoživitelky využívat, jsou vázané na výši příjmu. Jedná se o příspěvek na bydlení, doplatek do životního minima a přídavek na děti.

5.3. Srovnání

Ve srovnání s jinými evropskými zeměmi jsou na tom matky samoživitelky v České republice lépe jen v době, kdy pobírají rodičovský příspěvek a zároveň pracují. Později dochází ke značnému propadu. (Soukupová; Klvačová, Wawrosz in Hamplová a kol., 2006)

Soukupová dále říká, že: „Česká sociální politika směřuje podporu především k úplným rodinám s více dětmi a osamělé matky podporuje ve srovnání s ostatními zeměmi EU podprůměrně.“ (in Hamplová a kol., 2006, s. 77) Tento fakt souvisí s tím, že u nás doposud nebyl prosazen zákon o zálohovaném výživném, přestože první podoba tohoto návrhu vznikla již v roce 2001. (Hejzarová, 2012)

5.3.1. Jak vidí situaci samoživitelky?

Podle výzkumu Věry Kuchařové (2007) považují matky samoživitelky za nejdůležitější prvky dobré sociální politiky dostatečně vysoký mateřský a rodičovský příspěvek, po kterých následují přídavky na děti. Dále si myslí, že je velice důležité, aby bylo dostatek finančně dostupných zařízení pro předškolní děti a v neposlední řadě by uvítaly i možnost zkrácených úvazků a pružné pracovní doby.

5.4. Rizika spojená se samoživitelstvím

Samoživitelství je v mnoha směrech náročnou životní situací nejen pro matky, ale i pro jejich děti. Spojení všech, nebo jen některých rizikových faktorů, může u matek samoživitelek i jejich dětí vést ke zhoršení zdravotního stavu (psychický i fyzický), či většímu sklonu k delikventnímu (kriminálnímu) chování, včetně zneužívání návykových látek. Dalo by se spekulovat o tom, zda stravování z nejlevnějších surovin dodá tělu dostatek potřebných látek (vitamíny, minerály, stopové prvky), nezpůsobuje vyšší

nemocnost a neohrožuje zdravý vývoj dětí. Tuto domněnku mohu doložit tvrzením jedné z respondentek z mého výzkumu k této práci.

„Musela jsem se naučit vařit z těch nejlevnějších surovin...“ (paní Růžena)

Matky samoživitelky utratí za jídlo přibližně stejné procento příjmů jako úplné rodiny, ačkoliv jsou jejich příjmy nižší než u úplných rodin. *„Může zde zřejmě hrát roli nejen fakt, že domácnosti samoživitelek nejenže zřejmě nakupují levnější jídlo (akční slevy), ale i to, že pokud je podporuje např. širší rodina formou tzv. naturálních transferů, jde v největší míře právě o jídlo.“ (Dubská, 2015)*

Protože matky samoživitelky mají málo času a nemohou tak pečlivě dohlížet na to, jak se jejich děti připravují do školy a zároveň jim nemohou zaplatit ani případné doučování, se dá předpokládat, že budou mít tyto děti ztížené podmínky při přijímání na prestižní školy a zahraniční stáže.

5.4.1. Finance

Jedním z největších problémů samoživitelství je chudoba a sociální vyloučení. Pro jednoho člověka je pochopitelně mnohem náročnější finančně zabezpečit svou rodinu. Uvádí se, že propad životní úrovně žen po rozvodu činí asi 75%. (Proequality in FEMA, 2014)

„Přibližně polovina rodin v čele s rozvedenou matkou se podle údajů ČSÚ ze sčítání lidu v roce 2001 pohybuje pod hranicí 1,5 násobku životního minima. V nejhorší ekonomické situaci jsou rodiny svobodných matek, z nichž se pod touto hranicí nachází 70 %, následují je rodiny rozvedených matek (cca 50 %) a „nejlépe“ jsou na tom rodiny ovdovělých žen (cca 35 %).“ (Dudová, Hastrmanová in Hejzlarová, 2012, s. 17)

Většinou svých příjmů (96,3%) musí matky samoživitelky zaplatit spotřební výdaje. Úplné rodiny na tyto výdaje používají pouze 90,9% svých příjmů. Zbylé peníze mohou investovat kupříkladu do bydlení (rekonstrukce, koupě nového bytu/domu). (Dubská, 2015)

Jedněmi z největších výdajů u matek samoživitelek jsou výdaje spojené s bydlením. Oproti úplným rodinám musí obětovat ze svých příjmů o 9,5% více. Roli zde hraje mimo jiné i to, že úplné rodiny žijí častěji ve vlastních bytech, či domech a nemusí platit drahý nájem. (Dubská, 2015)

„Míru závislosti na sociálních příjmech ilustruje fakt, že 69 % rodin (samoživitelek) pobírá sociální příplatek, 60 % dostává příspěvek na bydlení a 42 % rodin pobírá dokonce

doplatek do životního minima, je tedy v nějaké míře ohroženo chudobou.“ (Kuchařová, 2007, s. 20)

I přestože otcové mají ze zákona povinnost platit na své děti alimenty, někteří ji neplní. Jiní u soudu nepřiznávají všechny své příjmy a soud jim následně uloží platit jen velice nízké alimenty. Stává se, že muži zanechají svým bývalým manželkám dluhy, které pak ony musí splácet. Fenomen chudoby matek samoživitelek souvisí i s tím, že ženy stále vydělávají méně peněz než muži.

Jak uvádí časopis FEMA (2014, s.4): *„Ženy vydělávají méně než muži, a to bez ohledu na úroveň vzdělání. Oběma skupinám rostly mzdy úměrně s vyšší vzdělání, avšak mediánová mzda českých žen v roce 2010 dosahovala pouze 80,2% úrovně výše mediánové mzdy mužů (Gender Pay Gap = 18,7 %).“*

5.4.2. Zaměstnání a čas

Dalším důvodem je, že ženy s dětmi nalézají mnohem obtížněji uplatnění na trhu práce. Musí tak často „vzít za vděk“ pozicí, která neodpovídá výši jejich vzdělání, či zaměstnání s nižším platem. Některé matky proto vykonávají více zaměstnání najednou. Podle studie Věry Kuchařové (2007) je většina svobodných matek zaměstnána, ale jen velice málo z nich pracuje na vedoucích pozicích. Zároveň je pro matky samoživitelky často z finančních důvodů nemožné, aby pracovaly na zkrácený úvazek. Některé samoživitelky se kvůli nedostatku financí a obtížím při hledání práce uchylují k prostituci. Hana Malinová uvádí, že až 45% prostitutek jsou právě matky samoživitelky. (Dlouhá, 2013)

Nedostatek času a financí se promítá i do života jejich dětí. Nemohou chodit na finančně náročnější kroužky a jejich matky jim nejsou schopné věnovat tolik času, kolik by děti potřebovaly a kolik by matky chtěly.

Matky věnují nejvíce mimopracovního času péči o své děti a o domácnost, nejméně jim ho pak zbývá na výchovu a hry s dětmi. To, kolik času ženy dětem věnují se odvíjí především od věku jejich dětí. Starší děti nevyžadují tolik péče a některé tráví velkou část svého volného času s vrstevníky, díky čemuž se mohou jejich matky věnovat jiným činnostem. (Kuchařová, 2007)

Jen velice zřídka kdy si matky samoživitelky doplňují vzdělání. (Kuchařová, 2007)

5.4.3. Chybějící rodič, dopad rozvodu na psychiku dětí

„Kontakty s otcem dětí (dítěte) jsou omezené (viz další část). 9 % žen nedostává od otce výživné, okolo 70 % žen udává nulovou pomoc bývalého partnera s péčí o děti, příp. domácnost.“ (Kuchařová, 2007, s. 19)

Dětem matek samoživitelek často chybí mužský vzor a druhá pečující osoba. (Smékal, Macek, 2002) Matkám samoživitelkám pak chybí finance, pomoc a opora, následně i čas. Bez partnera musí o všem rozhodovat samy, o vše se postarat a vše si zařídit. Při výchově dětí jim chybí partnerova opora a názor.

Celkově se ukazuje, že děti samoživitelek mají větší sklony k depresím, horší vztahy se svými rodiči a existuje u nich vyšší pravděpodobnost, že nedokončí studia a budou se častěji rozvádět, než děti sezdaných rodičů (fungující manželství). Nicméně i mezi dětmi samoživitelek existují rozdíly podle toho, jak k této situaci došlo (rozvod, úmrtí rodiče, mimomanželské početí – bez přítomnosti otce). (Amanto, 2005)

Nejvíce negativních jevů Amanto (2005) nalézá u dětí, jejichž rodiče se rozvedli. To, jakým způsobem proběhl rozchod rodičů a jestli otec platí pravidelně na děti výživné, má vliv na vztah mezi otcem a dětmi i na budoucí život těchto dětí. (Gotea, 2016) Pokud však jsou rodiče i po rozvodu schopni spolupracovat při výchově svých dětí, je pravděpodobné, že jejich děti tuto situaci zvládnou lépe. Pokud se na příkladu svých rodičů naučí respektu k ostatním lidem a schopnosti dělat v jistých chvílích kompromisy, lze očekávat, že budou mít v dospělosti kvalitnější vztahy. (Amanto, 2005)

Vzápětí za dětmi rozvedených rodičů se umístily děti svobodných matek a psychicky nejlépe na tom kupodivu jsou děti, které se staly polovičnými sirotky. (Amanto, 2005)

5.4.4. Nový partner

Většina rozvedených partnerů později opět vstoupí do manželského svazku. Nový partner může nahradit předchozího partnera ve všech ohledech. Může se podílet na chodu domácnosti, a to jak finančně, tak i při plnění domácích povinností a péči o děti. Přesto u dětí nebylo zaznamenáno, že by se jejich život novým sňatkem zlepšil jinak než ekonomicky. Děti, které byly zvyklé na určitý řád a svobodu se jen obtížně smiřují s tím, že je nový partner více kontroluje. Některé mohou mít problém vidět na místě svého rodiče někoho cizího. (Amanto, 2005) Zároveň však existuje riziko, že se pro rodinu stane víc přítěží, než pomocí. Muži se mohou na matky samoživitelky zaměřit cíleně jako na snadné oběti.

Některé z matek samoživitelek se po rozvodu nemohou srovnat s tím, že by se měly stát hlavou rodiny a následně se této role ujímá některé z dětí. Zpravidla jde o syna, který své matce nahrazuje partnera.

5.4.5. Může to fungovat

To, že existuje mnoho rizikových situací a problémů, jimž musí samoživitelé čelit, ovšem neznamená, že se s nimi nedovedou vypořádat tak, aby pro své děti vytvořili bezpečné a vhodné místo pro jeho vývoj a vzdělávání. (*Olson and Haynes in Gotea, 2016*)

5.5. Kam se obrátit o pomoc?

Matky samoživitelky se po skončení manželského či partnerského či dostávají do nezáviděníhodné situace. Na všechny starosti, kterých mají jako jediní dospělí členové domácnosti skutečně mnoho, jsou najednou samy. Neví, na co mají nárok, kam se obrátit o pomoc.

5.5.1 Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství

Aperio je organizace, která se prostřednictvím svých programů již téměř 15 let snaží podporovat rodiče při těžkostech, s nimiž se v této roli setkávají. Nabízí jim možnost využít sociálně právní a psychologické poradenství (osobní návštěva, rozhovor po telefonu, na webových stránkách). Aperio organizuje přednášky zaměřené na témata spojená s rodičovstvím (porod, návrat do zaměstnání po rodičovské dovolené, ale i uzavírání pracovních smluv). (Aperio[b. r.]

Tato organizace také založila pro samoživitele internetový portál: Sami na děti. Samoživitelé zde mohou hledat odbornou pomoc a sdílet své zkušenosti mezi sebou. Jsou zde k nalezení i odborné články, či pozvánky na konference o samoživitelství. (Sólo rodiče, © 2017)

5.5.2 Azylové domy

Po celé České republice existuje síť azylových domů pro matky s dětmi. Kromě levného ubytování na přechodnou dobu nabízí azylové domy samoživitelkám pomoc při řešení některých problémů (sociálně právní poradenství, nácvik péče o děti a domácnost atd.). Předpokládá se, že během určené doby budou samoživitelky schopny vyřešit své problémy natolik, že si budou moci nalézt jiné bydlení. Často se bohužel stává, že se po jejím vypršení stěhují jen do jiného azylového domu. Stres spojený s nejistotou a

stěhováním však neprospívá ani dětem ani jejich matkám. (Sdružení azylových domů [b. r.]; Diakonie Českobratrské církve evangelické, © 2017)

5.5.3 Dobrovolníci

V některých lokalitách mohou matkám samoživitelkám pomoci i dobrovolníci. Díky programům jako je Trojlístek (Brno), Tři generace (služba probíhá pod záštitou Hestie v deseti českých městech), Rozšířená rodina na přání (Praha) a Babička ze sousedství (Praha 7) mohou nalézt samoživitelky podporu a pomoc od dobrovolníků (častěji dobrovolnic) starších padesáti let. Ty v rodině fungují jako „náhradní babičky“. (TROJLÍSTEK sblížení tří generací, © 2011-2016; Městská část Praha 7, © 2012; Rozšířená rodina.cz [b. r.]; Hestia [b. r.]

5.5.4 Charita Česká republika

Charita patří v České republice k jedné z nejrozšířenějších organizací s velice širokým záběrem služeb. Zřizuje azylové domy, rodinná centra, ale i obchody, kde si mohou samoživitelky pořídit vše od nádobí do kuchyně, přes knihy, až po oblečení. (Charita Česká republika, © 2017)

5.5.5 Mateřská a rodinná centra

Vítanou podporu mohou samoživitelkám poskytnout i mateřská a rodinná centra. Jejich největším přínosem bývá, že slouží jako prevence sociálního vyloučení. Matky se zde setkávají s dalšími matkami, sdílet s nimi své problémy i zážitky a zúčastňovat se nabízených programů. (Síť mateřských center o. s., © 2009; Rodinné centrum Slunečnice, © 2015)

5.5.6 Nadace AGROFERT

Nadace AGROFERT poskytuje podle určitých kritérií finanční prostředky samoživitelům. Činí tak na základě žádostí sociálních pracovníků, kteří pracují v rámci OSPODu a neziskových služeb s registrovanou sociální službou. Peníze jsou samoživitelům poskytovány na určité, předem dané výdaje (nájem, zájmové kroužky pro děti, obchod s nábytkem, školní obědy atd.). (Nadace AGROFERT, © 2016)

5.5.7 Občanské poradny

Tato služba je ze všech uvedených služeb nejdostupnější v rámci celé České republiky. Jediným krajem, kde má pouze detašované pracoviště je Olomoucký kraj.

V občanské poradně se mohou samoživitelky poradit ohledně sociálních dávek, zjistí, na co mají nárok, jak se mohou oddlužit atd. (Asociace občanských poraden, © 2010)

5.5.8 RIAPS

V rámci příspěvkové organizace Centrum sociálních služeb Praha funguje krizové centrum RIAPS. Sem se mohou samoživitelky obrátit, pokud se ocitnou v krizové situaci (finance, psychické problémy...). Na řešení jejich problémů by se měli podle potřeby spolupodílet psycholog, psychiatr, terapeut, zdravotnický personál a sociální pracovník. (Centrum sociálních služeb Praha [b. r.])

5.5.9 Women-for-women

Tato obecně prospěšná společnost působí v Praze, nabízí samoživitelkám pomoc v několika oblastech. Jedná se o bezplatné poradenství v právních záležitostech, doprovod k soudu a na úřady, bezplatné služby psychoterapeuta, levný podnájem bytů a sociální poradenství. Mimo jiné nabízí i seberozvojové programy se zaměřením na posílení sebevědomí samoživitelek, nalezení dobrého zaměstnání a rodičovství. (Women for women, © 2016)

Dalším z projektů zakladatelky této organizace paní Ivany Tykač jsou Obědy pro děti. Díky tomuto projektu si mohou sociálně slabí rodiče zažádat o příspěvek na školní obědy pro své děti. (Obědy pro děti, © 2014)

6. Volný čas u dětí školního věku

Je vědecky prokázáno, že životní styl a návyky, které získáme v dětství mají vliv na to, jaký život budeme vést v dospělosti, na naše fyzické i duševní zdraví. „Koničky“ nám mohou usnadnit překonávání obtížných životních situací, mimo jiné odchod dětí z domu, a nebo přechod mezi zaměstnáním a důchodem. Měli bychom tedy dbát na to, aby děti naučily trávit svůj čas smysluplně.

Zájmové kroužky, sportovní aktivity, školní družina a školní kluby slouží i jako prevence patologických jevů u mládeže. V některých případech mohou vyvažovat negativní vlivy, jimž jsou děti vystaveny ve svém domácím prostředí. Děti z rozvedených rodin, zde mohou nalézt i zpravidla chybějící mužský vzor.

6.1. Zájmové kroužky

Během devítileté školní docházky mají děti příležitost si vyzkoušet různé druhy zájmových kroužků a rozvíjet si v nich své schopnosti a talenty. Zejména ve velkých městech je skutečně z čeho vybírat. Nabízí se sportovní kroužky (atletika, plavání, gymnastika, horolezectví, fotbal, florbal, tenis aj.), kde si zlepšují fyzickou kondici a koordinaci pohybu, díky získané obratnosti se učí předcházet úrazům. Obzvláště u týmových sportů je velice důležité, že se děti naučí respektovat jednotná, předem domluvená pravidla a spolupráci v týmu. Dále jsou zde bojové sporty jako aikido a judo, kde se děti učí základům sebeobrany a koncentrace.

Na výtvarně zaměřené děti jsou cíleny kroužky keramiky, kreslení a ručních prací. Tady mají možnost vyzkoušet různé výtvarné techniky, zlepšit si jemnou motoriku i estetické cítění. Mimo tradičních, generacemi ověřených kroužků - modeláři, jsou v současné době podporovány kroužky typu „věda nás baví“ a „malý kutil“. Holčičky navštěvují nejrůznější taneční kroužky, např. balet, lidové, nebo modernější scénické a hip hopové tance, zde opět rozvíjí koordinaci, ale i pohybovou paměť.

Dalším, velice oblíbeným kroužkem je „dramaťák“. Děti si zde v rámci secvičování her a představení mohou zkulturnovat řečový, ale i neverbální projev, naučit se vystupovat před větším počtem lidí a procvičit si paměť. Zároveň se zde seznamují s díly dramatiků, se kterými by se pravděpodobně jinak nesetkaly.

Svou popularitu, především mezi rodiči, si udržují hudební kroužky. Děti se učí hrát nejčastěji na housle, violoncello, flétny, kytary a klavír. Takovýto kroužek děti nejen kultivuje, ale je dokázáno, že hra na hudební nástroj se pozitivně odráží na jejich

matematických schopnostech. Některé děti později začnou hrát i v orchestru, což se pro ně zároveň sociálním cvičením. K tomu, aby někdo mohl hrát v orchestru je totiž potřeba, aby se přestal soustředit pouze na sebe, ale vnímal i ostatní a spolupracoval s nimi.

Přínos vidím i v tom, že pravidelným cvičením hry na nástroje se u dětí posiluje smysl pro povinnost, životní rytmus a řád.

Velký přínos všech kroužků vidím také v tom, že v dětech podporují zdravé sebevědomí založené na tom, že něco opravdu dokáží.

6.2. Skauting

Jením z finančně dostupnějších a generacemi ověřených kroužků je skautský oddíl.

Skautské hnutí bylo založeno v roce 1907 anglickým generálem Robertem Baden – Powelem. Tento generál během africké burské války zjistil, že angličtí vojáci jsou zhýčkaní a nemají základní znalosti ani dovednosti potřebné k přežití v přírodě. Rozhodl se tedy založit organizaci, která by mladíky otužila a zároveň by si zde mohli zpevnit charakter a získat morální hodnoty. Skauting zaznamenal velký úspěch a již v roce 1910 vznikla jeho dívčí odnož. Následně se skauting rozšířil do celého světa. V dnešní době se tak může pochlubit více než 40 miliony členů ve 216 zemích. (Junák – český skaut středisko “dobráček“ Hostinné, ©2007-2017)

Morální hodnoty skautů jsou obsaženy v jejich slibu i pravidlech, která znějí:

- „1. *Skaut je pravdomluvný*
2. *Skaut je věrný a oddaný*
3. *Skaut je prospěšný a pomáhá jiným*
4. *Skaut je přítelem všech lidí dobré vůle a bratrem každého skauta*
5. *Skaut je zdvořilý*
6. *Skaut je ochráncem přírody a cenných výtvorů lidských*
7. *Skaut je poslušný rodičů, představených a vůdců*
8. *Skaut je veselý myslí*
9. *Skaut je hospodárný*
10. *Skaut je čistý v myšlenkách, slovech i skutcích“* (3. oddíl skautský, ©2016)

V českém prostředí se idea skautingu objevila díky profesoru Antonínovi Benjaminovi Svojskému v roce 1911. Ten ji přizpůsobil místním poměrům a představil v nově založené organizaci Junák. (Junák – český skaut středisko “dobráček“ Hostinné, ©2007-2017)

I přes trojí zrušení v dobách totality, a to jak druhé světové války, tak i komunismu, si udržel své příznivce a dnes má přibližně 44 000 členů.(Junák – český skaut středisko “dobráček“ Hostinné, ©2007-2017)

Výzkum z roku 2016 (Dibben, Playford) dokonce prokázal, že lidé, kteří v mládí navštěvovali skautský oddíl byli ve věku padesáti let mnohem spokojenější a duševně zdravější, než jejich vrstevníci, kteří se angažovali v jiných, kupříkladu charitativních, organizacích, popřípadě nenavštěvovali žádné.

Děti se ve skautu setkávají se svými vrstevníky a společně se učí jak rozeznávat stopy zvířat, druhy rostlin, jak rozdělat oheň a orientovat se v mapě i přírodě. Zároveň se učí zodpovědnosti a samostatnosti. Samy si vaří, perou si, starají se o dřevo na oheň a staví stany, přičemž starší děti pomáhají těm mladším.

Mezi klady tohoto kroužku patří především to, že díky němu tráví děti hodně času v přírodě. Víkendové výlety se skautem navíc dávají rodičům, obzvláště pak matkám samoživitelkám, příležitost k odpočinku.

6.3. Školní družina

Nejdostupnější a nejvyužívanější možnost, kde trávit volný čas, je školní družina. Ta funguje zpravidla pro děti první až čtvrté třídy.

Zde by se děti měly naučit rozdělit svůj volný čas k odpočinku, relaxaci, vzdělávání a osobnímu rozvoji.

Toto všechno školní družina respektuje a snaží se dětem nabízet aktivity, které by tomuto požadavku odpovídaly. Vychovatel ve školní družině by děti měl umět nasměrovat a nadchnout děti pro činnosti, při nichž budou všestranně rozvíjet svou osobnost včetně schopnosti spolupracovat ve skupině. Dále by je měl podporovat, aby se naučily řešit konfliktní situace, které se obvykle ve větší skupině děti objevují.

Děti se mohou rozhodnout, zda se budou podílet na organizované činnosti, nebo si budou hrát samostatně podle své chuti a fantazie.

Mezi nejoblíbenější činnosti v družině patří poslouchání předčítaných knížek, kreslení, převlékání do kostýmů, hra stolního tenisu a fotbalu.

6.4. Školní kluby

Školní kluby jsou zřizovány pro děti na druhém stupni základních škol. Tráví zde především čas mezi školou a zájmovými kroužky. Školní kluby fungují na základě dobrovolnosti.

Vedoucí školních klubů si mohou klubové aktivity přizpůsobit i svým vlastním zájmům. Díky tomu se rozmanitost nabízených činností může značně lišit. Děti se zde

mohou učit vařit, fotografovat, vyrábět šperky, hrát stolní i míčové hry aj. V některých klubech probíhá i doučování.

6.5. Masmédia

Jednou z hlavních složek zábavy dnešních dětí zajišťují bezpochyby masmédia. Jedná se o knihy, různá periodika, televizi a internet.

Prostřednictvím těchto médií se děti mohou seznámit s kulturou, vědou ale i se společenskými normami. Umožňují jim nahlédnout do tajů přírody, historie, filozofie, umění, ale představují jim také různé, někdy značně zkreslené pohledy na mezilidské vztahy. Média mají na děti velký vliv, modifikují jejich postoje a hodnoty, a to jak pozitivně, tak i negativně. Média mají vliv i na to, jak vnímáme sami sebe. (Smékal, Macek, 2002) Média nám říkají, jak máme vypadat i jak se máme chovat (diety, návody na spokojený vztah). To může u některých lidí vyvolat pocity nejistoty a nespokojenosti, které mohou vést kupříkladu k poruchám příjmu potravy i depresím.

6.5.1. Televize

V dnešní době je již všeobecně známo, že dlouhodobé sledování televize má negativní vliv na naše zdraví. Nedoporučuje se trávit u televize více než dvě hodiny za den (*totéž platí o počítačích*). (American Academy of Pediatrics in Hamřík a kol., 2012) Hanox, Milne a Poulton ve studii na toto téma uvádí že: „...*nadměrné sledování TV v dětství je spojeno s nadváhou, nízkou zdatností, kouřením a zvýšeným cholesterolem v dospělém věku.*“ (in Hamřík a kol., 2012)

Sledování televize jako takové má negativní vliv na dětskou fantazii. Reklamy, kterými jsou jednotlivé pořady děleny, zase dětem snižují schopnost se dlouhodobě soustředit. (Smékal, Macek, 2002)

Přesto je pro děti televize velkým lákadlem. Zprostředkovává jim zážitky, které jsou pro ně nedostupné. Bez jakékoliv námahy mohou prožít dobrodružství, strach, radost, lásku. To, co dříve děti prožívaly při hrách na ulicích a v přírodě za městem, už většina dnešních dětí pouze viděla nebo v lepším případě četla.

6.5.2. Počítačové hry

Počítačovým hrám se věnují zejména adolescentní kluci. V tomto věku se chtějí odlišit od dospělé populace a využívají k tomu právě počítačové hry.

Názory na počítačové hry se značně liší. Jedna skupina lidí se staví proti nim, protože u nich děti tráví velké množství času, během něhož by se mohly věnovat péči o své zdraví (sport, spánek), vzdělávání (příprava do školy), nebo se podílet na péči o domácnost. Mohou se na nějakou dobu úplně odtrhnout od svého sociálního okolí. U některých se objevují i příznaky závislosti. Někteří lidé kritizují agresivní obsah těchto her. Domnívají se, že mohou děti ponoukat k agresivnímu chování a setřít jim rozdíly mezi realitou a fikcí. Jiná skupina tomuto názoru oponuje a tvrdí, že hraní agresivních her pomáhá odbourat stres a umožňuje hráčům vybit si negativní emoce, aniž by někomu skutečně ublížili. Při hraní některých her, se děti podle nich mohou naučit i spolupracovat. (Smékal, Macek, 2002)

6.5.3. Internet, sociální sítě a Youtube

Ačkoliv se internet může mnohým rodičům jevit bezpečnější než ulice plné aut a cizích lidí, ve skutečnosti obsahuje plno nástrah.

Myslím si, že nejrizikovější internetovým prostorem pro děti jsou sociální sítě. V posledních letech se mezi ty nejpoužívanější řadí Facebook, Twitter a Instagram. Z těchto tří sítí je věkem omezen pouze Facebook. Měl by být přístupný až od 13 let. Dítěti ovšem postačí, pokud do přihlašovacího formuláře vyplní jiné datum narození, a pokud to nezjistí žádná dospělá osoba, která by jej nahlásila, může Facebook využívat i v mladším věku.

Na sociálních sítích mohou lidé sdílet se svými přáteli fotografie, zážitky, pocity a názory. Především dívky pak hojně využívají možnosti chatovat (zprávy posílané přes sociální sítě) s kamarády. (Hamřík a kol., 2012) Na sociálních sítích probíhá komunikace jinak, než komunikace tváří v tvář, dokonce je ochuzenější než komunikace po telefonu. Psycholog Lukáš Blinka na blogu Davida Šmahela píše, že: „...textová komunikace na internetu přenáší ve skutečnosti velmi omezené množství informací a tento nedostatek si doplňujeme my sami v našich hlavách. A tak často druhé na internetu vnímáme tak, jak si sami spíše přejeme, aby druzí byli a vypadali. Viz fenomén online zamilování se...“ Díky tomu, že do si do druhých promítáme to, co sami chceme, stává se, že získáme důvěru k někomu, koho jsme v životě neviděli a o kom téměř nic nevíme. Dospělí, ale i děti, se takovými osobám začnou odhalovat a svěřovat s velice osobními věcmi, které mnohdy neví ani jejich nejbližší přátelé. Neosobnost internetu může některé lidi zbavovat zábran a zvyšovat tak jejich projevy agresivity. (Šmehla, 2010)

Děti, které nejsou dobře poučené o používání sociálních sítí, se snadno stávají oběťmi internetové kriminality. Na internetu se dá snadno zneužít dětské naivity a vylákat z dětí informace, či fotografie, které mohou být následně zneužity k vydírání, dětské pornografii apod.).

Děti se mohou stát i obětí kyberšikany (psychické týrání prostřednictvím internetu), kterou mají zpravidla na svědomí jejich vrstevníci. Hlavním problémem kyberšikany je to, že se před ní nedá uniknout. Díky internetu si vás najde i na druhém konci světa.

Fenomenem posledního roku ve světě internetu se stali tzv. youtubeři. Jsou to lidé, kteří na internetový portál Youtube umisťují své videonahrávky. Tyto nahrávky mají velice různorodý obsah. Youtubeři v nich sdělují své názory, propagují své oblíbené značky, mluví o módě, líčení, vztazích atd. Někteří dokonce natáčejí videa, na kterých hrají počítačové hry a popisují svůj postup hry.

7. Výzkumná část

Tato část práce je postavena na kvalitativním výzkumu zaměřeném na to, jak fungují rodiny matek samoživitelek a jak jejich děti tráví volný čas. Měla jsem celkem 30 respondentů žijících v Praze, z čehož polovinu tvořily matky samoživitelky a druhá polovina se skládala z kontrolní skupiny vdaných matek, které žijí se svými partnery ve společné domácnosti. Obě skupiny respondentek měly jedno až tři děti.

Respondentky jsem získávala metodou nabalování a část matek samoživitelek jsem kontaktovala prostřednictvím obecně prospěšné společnosti Women-for-women.

Výzkum jsem prováděla na základě předem sestaveného dotazníku. Tento dotazník jsem následně používala buď při strukturovaných rozhovorech (osobních i telefonických), nebo jsem je zasílala respondentkám prostřednictvím e-mailu. Osobně jsem mluvila se sedmi samoživitelkami, s jednou jsem mluvila telefonicky a pět mi posílalo vyplněný dotazník. V kontrolní skupině vdaných matek jsem osobně mluvila s šesti matkami a zbývajících osm matek mi zasílalo vyplněné dotazníky.

Respondentky byly informovány o tématu a použití tohoto výzkumu. Zároveň jsem jim zaručila anonymitu a to, že informace, které mi poskytnou, budou použity pouze pro účely této práce.

Ve výzkumné části jsou uvedeny souhrny informací, které jsem během výzkumu nashromáždila. Jsou rozděleny podle jednotlivých témat. Několik vyplněných dotazníků i rozhovorů bude uvedeno na konci v přílohách 2, 3, 4, 5.

7.1 Dotazník použitý k výzkumu

Při výběru otázek jsem se snažila, aby nebyly sugestivní a příliš intimní, neboť jsem se domnívala, že by pro respondentky bylo těžké na ně otevřeně a pravdivě odpovídat. Týkalo se to především důvodů, proč nežijí s otcem svých dětí a jestli si v současné době hledají, nebo mají partnera. Některé respondentky se přesto o těchto tématech samy rozhovořily při osobním setkání. Napadlo mě, že ženy pod tak velkým tlakem by mohly mít i psychické problémy, ale z již zmíněných důvodů jsem otázky na psychické zdraví přeformulovala na dotaz o celkovém zdraví a spokojenosti se životem.

Z hlediska výzkumu by bylo zajímavé zjistit, jak matky mluví se svými dětmi o partnerských vztazích a sexualitě a zda mají jejich děti větší výchovné problémy. Ani tyto otázky jsem se však neodvážila položit.

Předpokládala jsem, že děti matek samoživitelek budou mít méně zájmových kroužků a většinu volného času budou trávit bez dohledu na rozdíl od dětí žijících v úplné rodině. A proto lze v budoucnu očekávat, že budou mít větší sklon k delikventnímu chování.

7.1.1 **Dotazník**

- Žila jste někdy společně s otcem dítěte/děti? Popřípadě kdy (rok) jste se rozešli/rozvedli/zemřel?
- V jakém roce Vaše dítě/děti nastoupilo/nastoupily za ZŠ?
- Máte přehled o tom, jak Vaše dítě/děti tráví volný čas po škole? Co dělá/dělají? (kroužky, družina, kamarádi, televize, počítač, hraje si venku atd.)
- Máte možnost využívat zahradu?
- Co děláte společně? (výlety, příprava do školy, divadlo atd.)
- Jak s dítětem/děťmi slavíte narozeniny, Vánoce a jiné svátky?
- Ovlivňuje Vaše možnosti trávení (volného) času Vaše finanční situace? Jak?
- Jste zaměstnaná? Kde (co děláte, můžete si práci brát domů, je flexibilní)? Kolik máte úvazku?
- Máte čas sama pro sebe? (popřípadě, jak ho využíváte)
- Pomáhá Vám někdo? (hlídání, ale i úklid)
- Žijete v blízkosti rodičů?
- Jste se svým životem spokojená? Jak se cítíte?
- Býváte často nemocná?
- Co si myslíte, že by Vám při péči o dítě pomohlo? (slevy, služby) Pokud už nějaké služby využíváte, jaké?

7.2. **Co matkám samoživitelkám pomáhá? Sociální zázemí**

Situace matek samoživitelek v mém vzorku se liší zejména tím, zda mají funkční rodinné zázemí, nebo alespoň síť přátel. Matky s funkčním rodinným zázemím, které žily v blízkosti svých rodin, se zpravidla cítily lépe. Zároveň si méně stěžovaly na nedostatek financí. Je tedy možné, že jim rodiče kromě hlídání dětí i přispívali na nějaké mimořádné výdaje.

„...žijeme v domácnosti s výdělečně činnými prarodiči, a tak je naše finanční situace dobrá. Pokud bychom žili sami, určitě by naše finanční situace byla velmi limitující - chyběly by peníze na kroužky i na společné výlety, nejspíš by chyběl i volný čas pro společné činnosti, protože bych si musela najít ještě další práci.“ (paní Alice)

Část matek samoživitelek řešila problém s nedostatkem času tak, že se domluvily se svými kamarádkami a navzájem si vypomáhaly s hlídáním dětí. Také jezdily společně na dovolené.

„Jezdily jsme s kamarádkami a jejich dětmi k nim na chalupy.“ (paní Vendula)

Některým samoživitelkám pomohl nový přítel.

7.2.1 Organizace

Matkám samoživitelkám po rozvodu pomohly i služby neziskových organizací (Women-for-women, Riaps, Accorus). Zde se jim dostalo sociálně-právního poradenství i péče psychologa. Jedna z respondentek využívá bytu se sníženým nájemným od Women-for-women.

Kvůli nedostatku peněz nakupují často oblečení, obuv, knihy i nádobí v bazarech (bazary dětského oblečení), charitách a second handech.

Péči o děti jim usnadňovala školní družina, doučování pro děti (dobrovolníci), letní tábory.

Jedna z matek samoživitelek uvedla, že jí velice pomohl sociální program jejího zaměstnavatele společně s bezúročnou půjčkou z FKSP.

7.3. Co samoživitelkám komplikuje život?

V prvních letech po rozvodu ženy nuceny se vypořádat se změnou životního stylu včetně propadu na společenském žebříčku.

„Nepomáhá mi nikdo, neboť jsem přišla díky soužití s druhým partnerem o většinu přátel. Kdysi jsem měla paní na úklid i slečnu na hlídání, teď už si to nemůžu dovolit.“ (paní Ladislava)

Situace matek samoživitelek je velice obtížná zejména kvůli nedostatku financí (na tom se shodly všechny respondentky). Část respondentek si stěžovala na nedostatek informací. Nevědí, na co mají nárok (na jaké příspěvky mohou dosáhnout ani jaké se nabízí). Často zmiňovaly drahé sportovní kroužky a dovolené, aniž by věděly, že většina zdravotních pojišťoven nabízí 100 - 500 Kč jako příspěvek na sportovní kroužky a některé

i 3 - 10% slevy na zahraniční dovolené. Moc známá mezi nimi není ani nenáročná dávka mimořádné okamžité pomoci, kterou lze v určitých případech použít i k zaplacení části školy v přírodě.

Problémy s financováním domácnosti a s péčí o děti nutí samoživitelky, aby přijaly jakoukoli práci a někdy ne jen jednu. V důsledku pracovního přetížení se cítí být unavené a u některých se připojují další zdravotní komplikace (nemoci kloubů, snížená imunita). Potýkají se i s psychickými problémy, mají obavy z budoucnosti, z toho, jak to všechno zvládnou.

„Jsem unavená a ve stresu, že nezvládnou všechno zaplatit. Také mě hodně bolí záda a mám problémy s klouby.“ (paní Hana)

Nemají na své děti tolik času, kolik by chtěly, a na ně samotné, relaxaci, psychohygienu a seberealizaci jim nezbývá čas téměř žádný. To všechno jim znemožňuje hledání nového partnera.

„Nemám dokonce ani čas, abych si našla nového partnera. Jednou jsem to zkoušela, ale dětem se moc nelíbil, tak ho odradily.“ (paní Hana)

Dále jim život ztěžují špatné vztahy s bývalým partnerem, které souvisí i s neplacením výživného a problémy při domlouvání ohledně kontaktu s dětmi. Někteří manželé svým ženám zanechali i část svých dluhů a prohloubili tím jejich finanční obtíže.

7.4. Jaká pomoc samoživitelkám chybí?

Většina samoživitelek by uvítala dobré rodinné zázemí (babičky a dědečky na hlídání). Jako další variantu uváděly jakékoliv levné, či dotované hlídání. Tím by získaly čas na práci, nebo i relaxaci.

Také by měly rády více peněz na společné akce s dětmi (výlety, dovolené, kulturní akce, sport), vzdělávání sebe i dětí (zvyšování kvalifikace, vybavení do školy, doučování, zájmové kroužky). Peníze by využily i k doplnění rodinného rozpočtu (nákupu kvalitních potravin, zeleniny a ovoce, zaplacení rovnátek pro děti atd.).

Část matek samoživitelek poukazovala na to, že jsou při návštěvách kulturních akcí znevýhodněny oproti úplným rodinám a nemají nárok na zlevněné rodinné vstupné. V souvislosti s tím projevíly přání o zlevněné vstupné.

Některé z respondentek uváděly, že by jim pomohlo, kdyby měly jejich děti zaplacené obědy. Tato možnost dlouho neexistovala. Projekt Obědy pro děti byl spuštěn až

v roce 2013 ředitelkou obecně prospěšné společnosti Women-for-women Ivanou Tykač. (Obědy pro děti, © 2014)

V zaměstnání jim chybí pružná pracovní doba i možnost seberealizace v rámci zaměstnání, které by je a jejich děti uživilo.

„Pomohlo by mi, kdybych měla lepší podmínky v zaměstnání a více peněz, abych nemusela počítat každou korunu a nemuseli jsme jen přežívat. Myslím si, že by bylo dobré, kdyby stát pomáhal víc začínajícím podnikatelům. Sama bych se ráda osamostatnila a dělala práci, která by mě naplňovala. Také by se mi líbilo, kdybych měla více času na děti.“ (paní Vilma)

7.5. Zaměstnání

Všechny matky samoživitelky z mého vzorku se snažily chodit do práce v době, kdy byly jejich děti na ZŠ. Pro některé bylo velice obtížné, aby zkombinovaly zaměstnání s péčí o děti a domácnost. Uvítaly by možnost pružné pracovní doby nebo home office (např. při onemocnění dítěte). Mnohdy musely zastávat podřadné práce a přivydělávat si několika brigádami.

„Vždy jsem byla zaměstnaná až na půlroční období, kdy mi jedna práce skončila a děti pak po sobě onemocněly postupně záparem plic a tedy jsem v té době vlastně byla nezaměstnatelná. Počet úvazků se obtížně počítá, protože jak chcete například spočítat to, když máte doma dvouleté mladší dítě a přesto kvůli penězům, nebo proto, aby Vám starší vzali do školky, vezmete práci na tzv. ½ úvazek (ze kterého je někdy celý, když kolegyně onemocní) a to je úklid v mateřské škole, protože chcete, aby Vám tam dítě přijali...Nebo, když jste kvůli nemocným dětem na pracovním úřadě, ale kvůli penězům vezmete jakoukoliv brigádu – třeba pózování na AVU nebo roznášení piva na dvě hodiny večer v blízké restauraci. Velice často jsem měla více než jeden úvazek a tedy 2-3...“ (paní Tereza)

„Pracovala jsem na plný úvazek jako učitelka na ZŠ a k tomu jsem ještě uklízela a dělala korektury projevů starosty, jednu dobu jsem vybalovala i zboží v TESCOU. Někdy mi s úklidem pomáhaly i děti. Moje finanční situace se vylepšila až po tom, co jsem začala učit v jiné škole, kde mi hodně vypomáhali rodiče mých žáků (kupříkladu se mi složili na novou ledničku, koupili mi boty...)“ (paní Růžena)

„...pracuji u Krajského soud v Praze na 4 hod denně jako telefonistka za tzv. mzdu strachu ale byla jsem ráda že jsem vůbec nějakou práci našla. Dcera má DMO a syn vývojovou vadu řeči takže se jim musím věnovat.“ (paní Františka)

„Nikdy jsem si nevzala na dceru ošetřovačku, abych neměla problémy v práci. Když byla nemocná, byla sama doma, nebo za ní chodil její otec.“ (paní Vilemína)

7.6. Porovnání situace matek samoživitelek a vdaných matek

Z rozhovorů vyplynulo, že vdané matky jsou spokojenější se svým životem a jsou méně unavené. Zároveň mají menší obavy ohledně finančního zabezpečení rodiny.

7.6.1. Volný čas dětí

Volnočasové aktivity dětí matek samoživitelek i vdaných matek se zásadně neliší. Na prvním stupni chodí do školní družiny a po celou dobu školní docházky navštěvují zájmové kroužky a později doučování a přípravné kurzy na přijímací zkoušky.

Děti samoživitelek jsou při výběru zájmových kroužků častěji omezeny finanční situací rodiny. Samoživitelky si často nemohou dovolit platit dětem sportovní kroužky, které jsou poměrně drahé. Podobná omezení můžeme nalézt i u výběru letních a zimních prázdnin. Děti vdaných matek jezdí častěji na zahraniční rodinné dovolené nebo lyžařských center, zatímco děti samoživitelek nejezdí nikam, nebo musí vzít za vděk levnějšími alternativami (chaty přátel, dovolené pod stanem).

„Hledala jsem vždy možnosti, na které mám. Proto jsme jezdili po Čechách a pod stan. Nebo do Orlických hor, kde bylo ubytování za minimální částku. Na první a poslední výlet k moři jsem je vzala pouze jednou, když jsem měla partnera, který mne v tomto finančně podpořil. Navzdory tomu si nemyslím, že by byly ochuzeny o zážitky, protože jsme trávili dovolené vždy s dalším kroužkem jejich vrstevníků, vždy jsme se jim snažili vytvořit program, který je dohromady bude bavit (různé hádanky, bojovky a mnoho přírodních zajímavostí) a myslím, že si to všechny děti dohromady velice užily.“ (paní Tereza)

7.7. Shrnutí výzkumu

Z výzkumu vyplynulo, že v prvních letech po rozvodu se ženy cítí velmi špatně a obtížně si zvykají na změnu životního standardu a propad na společenském žebříčku.

Život matek samoživitelek je ovlivněn především tím, že musí zkombinovat rodinný a pracovní život bez pomoci partnera. Musí se starat o domácnost, o děti i vydělávat peníze. Všechny tyto věci jsou časově velice náročné, a pokud se jim nedostává pomoci odjinud (zpravidla rodina), mají problém s tím, aby je zvládly. Těžko si hledají čas pro své děti, neboť většinu dne tráví v práci, aby vydělaly dostatek peněz na chod

domácnosti. Již zmíněný nedostatek času jim téměř znemožňuje mít svůj osobní život a odpočinout si, takže se potýkají s dlouhodobou únavou a vyčerpáním.

Také se ukázalo, že nejlépe na tom jsou matky s dobrým rodinným zázemím. Nejspokojenější byly respondentky, které žily ve společné domácnosti se svými rodiči. O něco méně spokojené pak byly respondentky, které byly se svými rodiči v úzkém kontaktu. Nejhorší se žilo samoživitelkám, které ze strany svých rodičů neměly dostatečnou podporu (měli špatné vztahy, žili daleko od sebe, jejich rodiče zemřeli).

Zjistila jsem, že děti matek samoživitelek tráví čas obdobně, jako jejich vrstevníci žijící v úplných rodinách.

8. Závěr

Oba dva výzkumné cíle - zjistit, jak ovlivňuje samoživitelství život matek a jejich dětí, i jak je společnost na nárůst počtu samoživitelek připravená - jsem s použitím odborné literatury a vlastního výzkumu naplnila.

Z výzkumu vyplynulo, že největší problém matek samoživitelek je nedostatek financí.

Samoživitelky mívají těžkosti při hledání takového zaměstnání, které by jim umožňovalo skloubit rodinný i pracovní život a zároveň získaly adekvátní finanční ohodnocení. Stresuje je také velké množství povinností, o které se nemohou podělit s partnerem.

Život dětí matek samoživitelek je nejvíce ovlivněn tím, jestli jsou jejich rodiče schopni spolupracovat při jejich výchově. Pokud dojde ke ztrátě kontaktu s otcem, může jim chybět potřebná opora a mužský vzor, což u nich může vést k depresím, problémům při hledání vlastní identity a protispolečenskému chování.

Ukázalo se, že dnes i v minulosti se samoživitelkám i jejich dětem dařilo lépe, pokud byly podporovány rodinou (viz. příběh paní Anny, rozhovory s paní Lídou a Alicí). A tato skutečnost ovlivňuje i následný život dětí matek samoživitelek.

Zatímco v minulosti byly matky samoživitelky odkázány nejčastěji na sebe a pomoc rodiny, případně na křesťanské milosrdenství, dnes se mohou obrátit na několik neziskových organizací. Tyto organizace jim mohou poskytnout jednak důležité informace týkající se jejich práv (např. sociální dávky), pomoc psychologa a zároveň pokrývají jejich potřeby sdílení zážitků a problémů. Velká část z nich bohužel funguje pouze v Praze a jiných velkých městech, takže samoživitelky z menších měst mají v tomto směru mnohem omezenější možnosti.

Samoživitelkám, kterým jejich bývalý partner řádně neplatí stanovené výživné, by pomohlo uzákonění zálohovaného výživného.

Mnohým ženám by zjednodušilo situaci, kdyby se naučily komunikovat jak s bývalými partnery, tak i se svou vlastní rodinou (rodiče, sourozenci). K tomuto účelu by mohla sloužit mediace, nebo kurzy zaměřené na rozvoj komunikačních dovedností.

Vzhledem k demografickému vývoji z posledních let můžeme předpokládat, že v neúplných rodinách bude vyrůstat stále více dětí. Pokud chceme, aby se později začlenily

do společnosti a fungovaly v ní, je třeba, aby jejich vývoj probíhal v co možná nejlepších podmínkách.

• Seznam použité literatury:

- DUDOVÁ, Radka, Šárka HADTRMANOVÁ. 2007. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. Sociologické studie / Sociological Studies 07:7. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 129 s. ISBN 978-80-7330-124-8.
- DVOŘÁK J., EMMERT F., KATRŇÁK T., KRAUSOVÁ M. a O. MUŽÍKOVÁ. *Odmaturuj ze společenských věd*. 1. Vydání. Brno: DIDAKTIS, 2008. ISBN: 978-80-7358-122-0
- HAMPLOVÁ, D.(ed.), ZEMAN K., ŘEHÁKOVÁ B, POLÁŠEK V. a E. SOUKUPOVÁ. 2006. *Mimomanželská plodnost v České republice po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti*. Sociologické studie / Sociological Studies 06:5. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 92 s. ISBN 80-7330-093-1.
- JEDLIČKA R., KLÍMA P., KOŤA J., NĚMEC J. a J. PILAŘ. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících procesí. 1. Vydání. Praha: Themis, 2004-01-23. ISBN: 80-7312-038-0
- LENDEROVÁ M., JIRÁNEK T. a M. MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. ISBN 9788024616834. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. ISBN 9788024616834.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.
- *Nebojujte se zákony a sladte práci s rodinou: příručka pro rodiče ..* Praha: APERIO - Společnost pro zdravé rodičovství, 2013. ISBN 978-80-904301-7-4.
- PALONCYOVÁ, Jana. *Rodinné chování a rodinná politika jako kontext systému denní péče o děti ve Francii a v České republice*. Praha: VÚPSV, 2013. ISBN 978-80-7416-127-8.

- PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- PESSO A., BOYDEN-PESSO D. a P. VRTBOVSKÁ. *Úvod do Pesso Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. Praha: Sdružení SCAN, 2009. ISBN 80-86620-15-8.
- POPELKA, Miroslav a Veronika VÁLKOVÁ. *Dějepis pro gymnázia a střední školy*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7235-410-8.
- SMÉKAL, Vladimír a Petr MACEK, ed. *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal, 2002. Psychologie (Barrister & Principal). ISBN 80-85947-83-8.

Internetové zdroje

- AMANTO, P. R. The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. *The future of children*, 2005, 15(2), 75-96. Dostupné online: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ795852.pdf>
- DIBBEN C, PLAYFORD C, MITCHELL. RBe(ing) prepared: *Guide and Scout participation, childhood social position and mental health at age 50—a prospective birth cohort study*. J Epidemiol Community Health Published Online First: 10 November 2016. doi:10.1136/jech-2016-207898. Dostupné z: <http://jech.bmj.com/content/jech/early/2016/10/05/jech-2016-207898.full.pdf>
- *Děti bez lásky* (film). Režie Kurt GOLDBERGER. Československo, 1963. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=iLjHAP9Cho4>
- DUBSKÁ Drahomíra. Analýza ČSÚ, *Samoživitelky: Jak si žijí a za co utrácejí u nás a v Evropě?*, 2015. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/26828110/csav022715.pdf/05b02590-6371-4a9b-a49b-eab44bea757f?version=1.0>
- *FEMA: Samoživitelství* [online]. NORA, 2014, (Speciální číslo) [cit. 2017-02-19]. ISSN 1804-5340. Dostupné z: <http://www.gendernora.cz/download/60.pdf>

- GOTEA, Mihaela, et al. Maternal Single-Parent Family in Social Risk Situation. Psychosocial and Behavioral Characteristics. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov, Series VII: Social Sciences and Law*, 2016, 9.1: 97-108. Dostupné z: <http://webbut.unitbv.ro/Bulletin/Series%20VII/2016/BULETIN%20I%20PDF/15Gotea%20si%20Busuioc.pdf>
- HAMŘÍK Z., KALMAN M., BOBÁKOVÁ D. a E. SIGMUND. Sedavý životní styl a pasivní trávení volného času českých školáků. *Physical Culture / Telesna Kultura* [online]. 2012, 35(1), 28-39 [cit. 2017-02-01]. ISSN 12116521. Dostupné z: <https://telesnakultura.upol.cz/pdfs/tek/2012/01/02.pdf>
- HEJZLAROVÁ, Eva. 2012. *Samoživitelství jako veřejněpolitický problém: vymezení problému různými aktéry a návrhy politiky*. Disertační práce. Praha: Universita Karlova, Fakulta sociálních věd. Dostupné z: [file:///C:/Users/FAN%20Janecek/Downloads/IPTX_2010_2_0_303247_0_105730%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/FAN%20Janecek/Downloads/IPTX_2010_2_0_303247_0_105730%20(1).pdf)
- KUCHAROVÁ, Věra. Rodina a zaměstnání V.: Neúplné rodiny - Deskriptivní fáze analýzy. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2007, 57 s. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_237.pdf.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rozhovor o manželství a rodině*. Český rozhlas Brno, Apetýt, 15. 2. 2016, 13:44 Dostupné z: <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/3566502>
- PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Nemožné soužití aneb Proč se rodiče rozcházejí: Pohled matek samoživitelek. *Sociální studia: Reprodukce nebo intimita*. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2009, 6(4), 93 - 111. ISSN 1803-6104. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/100310092215.pdf>
- ŠŤASTNÁ, Anna. Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2009, 131 s. ISBN 978-80-7416-038-7. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_296.pdf.
- VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů? Gender, Equal Opportunities, Research / Gender, Rovne, Prilezitosti, Vyzkum* [online]. 2010, 11(2), 48-56 [cit. 2017-05-06]. ISSN 12130028. Dostupné z:

http://www.genderonline.cz/uploads/0fe05a7bc97ec53bf76b8cdee8e94cd81a4bb68d_kdo-podava-zadost-o-rozvod.pdf

- Zákoník práce 2015. Dostupné z www.zakonik-prace.cz

Webové stránky a příspěvky na webových stránkách

- 3. oddíl skautský, 2016 [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.skaut-3oddil.estranky.cz/clanky/Skautsky-zakon-a-slib.html>
- Aperio [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.aperio.cz/>
- Asociace občanských poraden, 2010 [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.obcanskeporadny.cz/o-nas/>
- Centrum sociálních služeb Praha [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.csspraha.cz/24829-krizove-centrum-riaps>
- Diakonie Českobratrské církve evangelické, 2017 [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.skp.diakonie.cz/nase-sluzby/azyl-ezer-pro-matky-s-detmi/>
- DLOUHÁ, Petra. Hana Malinová: Nikdy nevíte, jestli přišel jen za sexem, nebo chce pomstít lidstvo. In Peníze.cz [online], 21. 9. 2013. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/zamestnani/260871-hana-malinova-nikdy-nevite-jestli-prisel-jen-za-sexem-nebo-chce-pomstit-lidstvo#rating>
- Hestia [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.hest.cz/cs-CZ/>
- Charita Česká republika, 2017 [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.charita.cz/>
- Junák – český skaut středisko “dobráček” Hostinné, 2007-2017 [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: <http://hostinne.skauting.cz/skauting/historie-soucasnost-skautingu>
- Městská část Praha 7, 2012 [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.praha7.cz/20269_Babicka-ze-sousedstvi
- Nadace AGROFERT, 2016 [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.nadace-agrofert.cz/>
- Obědy pro děti, 2014 [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.obedyprodeti.cz/>
- Rodinné centrum Slunečnice, 2015 [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.rcslunecnice.cz/nase-projekty/>

- Rozšířená rodina.cz [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z:
<http://rozsirenarodina.cz/>
- Sdružení azylových domů v ČR [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z:
<http://www.azylovedomy.cz/>
- Sít' mateřských center o. s., 2009 [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z:
<http://www.materska-centra.cz/sit-mc-v-cr/co-jsou-mc/>
- Sóló rodiče, 2017 [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z:
<http://www.saminadeti.cz/>
- ŠMAHEL, David. Jak komunikujeme přes internet: bez ostychu a bez zábran. In Aktuálně.cz [online], 28. 4. 2010 [cit. 15. 5. 2017] Dostupné z:
<http://blog.aktualne.cz/blogy/david-smahel.php?itemid=9645#more>
- TROJLÍSTEK sblížení tří generací, 2011-2016 [online]. [cit. 15. 5. 2017].
Dostupné z: <http://www.trojlistek.com/index.php/kontakt-2>
- Women for women, 2016 [online]. [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z:
<http://www.women-for-women.cz/>

Příloha 1

Srovnání kolik procent příjmu samoživitelky vydají na běžné věci u nás a v Evropě

Pořadí podle váhy (v ČR)	Položky spotřeby	Podíly ČR	Podíly EU 28
1.	Bydlení, voda, energie, paliva	28,0	31,8
2.	Potraviny a nealkoholické nápoje	19,6	16,5
3.	Doprava	10,4	9,8
4.	Rekreace a kultura	7,8	8,1
5.	Ostatní zboží a služby	7,2	7,8
6.	Odívání a obuv	5,9	5,8
7.	Stravování a ubytování	5,8	5,4
8.	Bytové vybavení, zařízení domácnosti; opravy	5,5	4,6
9.	Pošty a telekomunikace	4,7	3,6
10.	Zdraví	2,3	2,5
11.	Alkoholické nápoje, tabák	1,5	2,1
12.	Vzdělávání	1,3	1,8

Zdroj: Eurostat, rodinné účty in Dubská, 2015

Příloha 2.

Vyplněný dotazník k bakalářské práci Rizika a obtíže spojené se samoživitelstvím paní Alice

- Žila jste někdy společně s otcem dítěte/děti? Popřípadě kdy (rok) jste se rozešli/rozvedli/zemřel?

Nežila. Otěhotněla jsem náhodou. S otcem dítěte nejsme v kontaktu.

- V jakém roce Vaše dítě/děti nastoupilo/nastoupily za ZŠ?

V roce 2016.

- Máte přehled o tom, jak Vaše dítě/děti tráví volný čas po škole? Co dělá/dělají? (kroužky, družina, kamarádi, televize, počítač, hraje si venku...)

Protože je v první třídě, o jeho volném čase mám přehled. Mimoškolní aktivity jsme vybírali společně: chodí na sportovní hry, do kurzu plavání, na football. Pokud nemá kroužky, tráví odpoledne ve školní družině. Mimo zimu tráví často podvečery na dětském hřišti, v zimě si hraje nejvíc doma. Baví ho hry na počítači, Lego, stolní a karetní hry.

- Máte možnost využívat zahradu?

V Praze ne, o víkendu ano.

- Co děláte společně? (výlety, příprava do školy, divadlo...)

Každý den děláme spolu úkoly do školy, pokud je potřeba, tak společně uklízíme dětský pokoj, čas na hraní jsme částečně spolu, částečně si hraje sám, vyprávíme si před spaním.

- Jak s dítětem/děťmi slavíte narozeniny, Vánoce a jiné svátky?

Na narozeniny se sejde širší rodina, máme pohoštění, dárky a dort. Děti si společně hrají. O Vánocích jsme na návštěvách v rodině, o Štědrém večeru jsme doma u stromečku s prarodiči. Na Velikonoce spolu připravujeme pomlázku a podle počasí jsme buď doma – to pak chodí syn na pomlázku ke kamarádce – nebo jsme na výletě.

- Ovlivňuje Vaše možnosti trávení (volného) času Vaše finanční situace? Jak?

Neovlivňuje, žijeme v domácnosti s výdělečně činnými prarodiči, a tak je naše finanční situace dobrá. Pokud bychom žili sami, určitě by naše finanční situace byla velmi limitující – chyběly by peníze na kroužky i na společné výlety, nejspíš by chyběl i volný čas pro společné činnosti, protože bych si musela najít ještě další práci.

- Jste zaměstnaná? Kde (co děláte, můžete si práci brát domů, je flexibilní)? Kolik máte úvazku?

Jsem zaměstnaná. Pracuji jako kuchařka v mateřské škole na plný úvazek.

- Máte čas sama pro sebe? (popřípadě, jak ho využíváte)

Mám čas sama pro sebe, ale není ho mnoho.

- Pomáhá Vám někdo? (hlídání, ale i úklid)

Ano, rodiče, sestra.

- Žijete v blízkosti rodičů?

Žijeme s nimi ve společné domácnosti.

- Jste se svým životem spokojená? Jak se cítíte?

- Býváte často nemocná?

Co je často? Asi ano.

- Co si myslíte, že by Vám při péči o dítě pomohlo? (slevy, služby) Pokud už nějaké služby využíváte, jaké?

Využívám slevu na daních na dítě a pobírám příspěvek na dítě, služby žádné. V současné době je nepotřebuji, mám pomoc rodiny.

Příloha3

Vyplněný dotazník k bakalářské práci Rizika a obtíže spojené se samoživitelstvím paní Tereza

- Kdy jste se rozvedla s otcem dětí? *Po 13 letech, v roce 2001.*
- V jakém roce Vaše děti nastoupily za ZŠ? *1998 první dcera, druhá o tři roky později.*
- Měla jste přehled o tom, jak Vaše děti trávily volný čas po škole? Co dělaly? (kroužky, družina, kamarádi, televize, počítač, hraje si venku...) *Trávily u televize a počítače hodně času? Většinou byly v družině až do doby, kdy jsem je mohla vyzvednout já – někdy\ jsme založili spolupráci s dalšími matkami stejně starých dětí, v doprovázení na kroužky jsme se střídaly a vypomáhaly si. Poté trávily volný čas se mnou s důrazem na školní úkoly a pokud bylo hotovo, buď si hrály, nebo měly i televizi, pokud mi to pomohlo splnit další běžné úkol\ dne.*
- Měla jste možnost využívat zahradu? *Ne.*
- Co jste dělali společně? (výlety, příprava do školy, divadlo...). *Tak za prvé asi přípravu do školy. O víkendech nějaký smysluplný program, který byl buď divadlo, vycházka, nebo kontakt s rodinami stejně starých dětí, nebo stejně pojatý výlet. S kamarádkou, která měla pouze jednu dceru, jsme několik let o prázdninách společně cestovaly po vlastech českých s autem a stanem, spaly v kempech, navštěvovaly hrady a zámky a vařily si v kotlíku, Děti na to rády vzpomínají.*
- Jak probíhaly oslavy narozeniny, Vánoce a jiné svátky? *Narozeniny: maminka upekla dort a pozvala kamarádky dětí. Vánoce tradičně, asi dvakrát jsme k oslavě vánoc pozvali i rozvedeného tatínka, aby byly Vánoce lepší. Další svátky DTTO – dle situace probíhala oslava především s dětskými přáteli – neměli jsme babičky.*
- Vidaly se děti se svým otcem? Popřípadě, jak probíhala předání? *Děti se s otcem vidaly, kdykoliv to bylo domluveno logicky a správně. Problém byl pouze v prvních dvou letech po rozvodu, kdy otec „trucoval“ a trochu dělal problémy v okamžicích, že svoji ochotu vzít si je na víkend nahlásil až třeba v pátek ve tři hodiny, kdy\ už*

jsme měly jiný program, trochu v té době pil nebo nebyl ochoten sdělit kam pojedou a kdy se vrátí...

- *Má váš bývalý partner novou rodinu? Ne, když jsem ho poznala, tak už byl jednou rozvedený. Nyní žije s partnerkou, ale děti nemají.*
- *Ovlivňovaly Vaše možnosti trávení (volného) času Vaše finanční situace? Jak? Samozřejmě. Hledala jsem vždy možnosti, na které mám. Proto jsme jezdili po Čechách a pod stan. Nebo do Orlických hor, kde bylo ubytování za minimální částku. Na první a poslední výlet k moři jsem je vzala pouze jednou, když jsem měla partnera, který mne v tomto finančně podpořil. Navzdory tomu si nemyslím, že by byly ochuzeny o zážitky, protože jsme trávili dovolené vždy s dalším kroužkem jejich vrstevníků, vždy jsme se jim snažili vytvořit program, který je dohromady bude bavit (různé hádanky, bojovky a mnoho přírodních zajímavostí) a myslím, že si to všechny děti dohromady velice užily.*
- *Byla jste zaměstnaná? Kde (co jste dělala, mohla jste si práci brát domů, byla flexibilní)? Kolik jste měla úvazku? To bylo různé. Vždy jsem byla zaměstnaná až na půlroční období, kdy mi jedna práce skončila a děti pak po sobě onemocněly postupně zápallem plic a tedy jsem v té době vlastně byla nezaměstnatelná. Počet úvazků se obtížně počítá, protože jak chcete například spočítat to, když máte doma dvouleté mladší dítě a přesto kvůli penězům, nebo proto, aby Vám starší vzali do školky, vezmete práci na tzv. 1/2 úvazek (ze kterého je někdy celý, když kolegyně onemocní) a to je úklid v mateřské škole, protože chcete, aby Vám tam dítě přijali, a zároveň Vám chybí i ty peníze. Nebo, když jste kvůli nemocným dětem na pracovním úřadě, ale kvůli penězům vezmete jakoukoliv brigádu – třeba púzování na AVU nebo roznášení piva na dvě hodiny večer v blízké restauraci. Velice často jsem měla více než jeden úvazek a tedy 2-3.... V té době seriózní práce, kterou by se dalo dělat z domova v podstatě neexistovala, leda byste ji získala přes nějaké známé. Jinak to byly většinou podvody, různá letadla nebo MLM – multilevelmarketing (tedy opět letadlo). Měla jsem pár brigád, kdy jsem něco nakreslila pro nějaké billboardy, ale zase to bylo pouze přes známé.*
- *Měla jste čas sama pro sebe? (popřípadě, jak jste ho využívala) Měla, v době kdy byly děti menší, tedy cca do jejich 10 let, kdy chodily spát do 20,00. Pak jsem měla čas pro sebe. Potřebovala jsem nějakou psychohygienu. Jednu dobu jsem si*

s kamarádkami domluvila hlídání a chodila jsem jednak na kurzy grafologie a také architektury, protože to byly témata, která mne zajímala. S angličtinou jsem ztroskotala, jsem věčný začátečník, ale předchozí jmenovaná témata mne bavila a obohatila. Také jsme s toutéž kamarádkou, se kterou jsme jezdily na ty zajímavé dovolené založily fenomén Burzy dětských oblečků - 2x do roka nejprve v jedné a poté v druhé blízké škole. A mezitím jsme strávily řadu večerů, kdy jsme se učily a věnovaly různým výtvarným činnostem, které jsme vyráběly jako dárky nebo na prodej k různým školním jarmarkům. Vyráběly jsme věnce, šily tašky, poté se věnovaly dekupáži. Asi nejlepší úspěch měly ty burzy, které dne, po našem odchodu cca před šesti lety, kdy nás to přestalo bavit a přestalo to pro nás mít význam, tak tyto burzy pokračují dál, protože jsme si našly nástupnice, a mě těší, že jsem založila něco, co má tradici a lidi to chtějí....

- *Pomáhal Vám někdo? (hlídání, ale i úklid) Kamarádky v rámci hlídání. Úklid nikdo, jednou za čas půjčený stroj na čištění kobereců s mým osobním servisem...*
- *Žila jste v blízkosti rodičů? Moji rodiče zemřeli, když mi bylo 16. Manželovi rodiče nás přestali kontaktovat, když se narodila 1.dcera. Žili od nás cca 100 km a manželovy problémy, které pak nastaly, nechtěli řešit.*
- *Byla jste se svým životem spokojená? Jak jste se cítila, s čím jste mívala problémy? Dlouho jsem nebyla spokojená. Přišlo mi velice nespravedlivé to, že se ke svému okolí chovám správně a čestně a přesto mne život „masíruje“. Mívala jsem problémy se svojí naivitou, protože jsem stále od svého okolí čekala lepší zacházení a šťastné konce (pohádky-tj. když jsem hodná, dobře to dopadne a musela jsem se poučit). V těch těžších chvílích jsem především cítila strach a možná i paniku. Měla jsem strach, že to nemůžu sama zvládnout. Že sama sebe bez další pomoci přivedu ke krachu k bankrotu, k dluhům. I po letech od rozvodu s manželem, jsem měla strach otevírat obálky a chodit si pro dopisy na poštu, protože jsem se bála dalších dluhů – na vysvětlenou – můj manžel byl gambler a nasekal spoustu dluhů, než jsem se s ním rozvedla. Ale i kdyby nebyl gambler, bylo velice obtížné po jeho boku zaplatit jakoukoliv běžnou složenku.... Na druhou stranu, když se na to dneska dívám zpětně, tak vlastně ve chvíli, kdy jsem se rozhodla převzít život pouze do vlastních rukou, rozvést se a pak už řešit jenom problémy, které si způsobím sama, mne uvedl do spokojenosti (postupně) a velice se mi toto rozhodnutí vyplatilo.*

Minimálně alespoň po té psychické stránce. Stala jsem se rozhodně silnější, odpovědnější a samostatnější osobou....

- *Bývala jste často nemocná? Ano, velice jsem trpěla na angíny. Měla jsem jich několik do roka a každá další se léčila hůře než ta předchozí. Někdy jsem nemohla několik dní ani mluvit a antibiotika mi museli dávat injekcí, aby rychleji zabraly. Kupodivu ve 30ti letech jsem si na radu odborníka nechala vyjmout krční mandle a od té doby mám pokoj a daleko snazší průběh i jiných onemocnění dýchacích cest, pokud mne vůbec taková choroba navštíví. Je pravda, že ve stejném roce, kdy mi je odoperovali, jsem se začala i rozvádět....*
- *Co si myslíte, že by Vám při péči o dítě pomohlo? (slevy, služby) Popřípadě využívala jste nějaké? Jaké? Mně by hrozně pomohla normální babička. Ať už ve smyslu tchyně, která by se na mne nevykašlala, když jsem jí obeznámila se situací, že její syn dělá dluhy, a nebo ve smyslu, že by moje matka byla naživu, protože si myslím, že za jejího života by mi manžel takové problémy buď nezpůsobil, protože by se styděl, nebo by si se mnou vůbec nezačal, protože by měl respekt, anebo by mi prostě moje máma pomohla. Nebo prostě někdo blízký, se kterým bych mohla jednak sdílet své starosti a za druhé by mi občas nabídl tu možnost vydechnutí – tedy občasné hlídání. Na kamarádky nemůžete navalit všechno. Když už to takhle nemohlo být, myslím, že v těchto letech by mi pomohla větší účast sociálních praktik tohoto státu, kdy např., když mi manžel několik let ani neplatil alimenty, protože mě chtěl nechat vyhladovět, tak systém státního aparátu prostě trval řadu let, protože nebyly v té době na tyto situace určené prostředky a způsoby, jak je řešit. V zařízení, které jsme kvůli frustrovaným dětem navštívili, vůbec nechápali moji potřebu, zajistit dětem dobrý domov i v tom, že jim budu moci zaplatit běžné akce a neustále mě obviňovali z chamtivosti a policie, když mě manžel rozbil hlavu, tak přestala být na mé straně ve chvíli, kdy on vyslovil větu, že jsem byla u milence, přestože jsem ten večer byla pouze u kamarádky o padesát metrů vedle... Mnoho předsudků a stereotypů hrálo roli, a nedalo se s tím (v roce zhruba 2000) nic dělat....*

Příloha 4

Přepis rozhovoru k bakalářské práci Rizika a obtíže spojené se samoživitelstvím paní Ladislava

- Z prvního manželství mám dvě děti. Manžel by cizinec, založil si u nás firmu, ta zkrachovala. Žili jsme spolu v úplném souznění až do okamžiku, kdy se rozhodl odejít do Anglie, což já jsem nechtěla, ani to se mnou nekonzultoval. Zůstala jsem sama s devítiměsíční holčičkou a byla jsem v té době ve třetím měsíci těhotenství. Nesla jsem to špatně, neboť po manželovi zůstaly dluhy. Naštěstí jsem v té době měla lukrativní práci resp. tři plné úvazky, překládala jsem a psala články pro firemní časopisy. Sama jsem s dětmi zůstala pět let, manžel nejevil příliš zájem, ale bylo to šťastné období, na které s dětmi stále vzpomínáme.
- S otcem svého třetího dítěte jsem se seznámila po pěti letech „samoty“ a žila s ním 6 let. První roky byly v pořádku, po narození dcery, začalo doma domácí násilí, finanční zneužívání, vyhrožování atd.
- Bývalý manžel se s nejmladší dcerou vídá. Jezdívá s ním k jeho rodičům domů, kde v tuto chvíli bývalý manžel bydlí. Předávání neprobíhá dobře. Jednou jsem kvůli němu dceru neviděla více než měsíc.
- Dcera nastoupila do základní školy v roce 2011 a syn v roce 2012. Nejmenší navštěvuje školku od roku 2014.
- Přehled o volném čase dětí mám. Syn hraje od 4 let fotbal, momentálně za FK Viktoria Žižkov, třikrát týdně tedy má trénink a o víkendech turnaje, moc volného času na pc mu nezbyvá. Dcera dělá od 4 let balet u Jana Němce, momentálně ovšem přestupuje na kroužek hip hopu, má rovněž třikrát týdně tréninky, dosud měla i vystoupení, účastnila se soutěží. Nejmenší zatím nedělá nic, jen ve školce hraje na flétničku. Venku si hrají, když mají volno, pokud jsme na tom finančně lépe, jezdíme na výlety na hrady a zámky.
- Bydlíme v současné době v domě se zahrádkou, je sice malá, ale mají možnost si

tam hrát, v létě grilujeme, máme nafukovací bazén.

- Společného času moc opravdu není, bydlíme totiž na okraji Prahy a děti dojíždí denně do škol i školky. Když je čas a peníze, chodíme do kina, jezdíme často na Okoř na pikniky, někdy si uděláme „pyžamový den,“ což znamená, že jsme doma a koukáme na pohádky, hrajeme karty atd...
- Oslavy narozenin máme, nejsem ale moc příznivcem okázalých akcí, takže spíše doma a protože nemáme prarodiče, jsou to takové minioslavy s jejich kamarády. Teď jsem ale synovi slíbila jít do JUMP Parku. Vánoce ctíme, zdobíme byt už od oadventu, máme klasickou večeři, kvůli malé hrajeme hru, že stromeček nosí Ježíšek, tak ho tajně teď už s velkými dětmi zdobíme v noci z 23. na 24. 12. Jinak krájíme jablka a lijeme olovo.
- Finanční situace vše ovlivňuje velmi. Během let, co jsem byla týraná, jsem přišla o vše včetně vlastního bydlení, tatínkové moc neplatí, já navíc začala koktat, mám velké úzkosti, poruchu přizpůsobení, takže už moc nevydělávám. Někdy je velmi těžké pokrýt je nálady na školu nebo kroužky, ale snažím se, je pro mě důležité, aby dělaly, co je baví. Pak ale musíme šetřit jinde, někdy i dva měsíce za sebou si nemůžeme dovolit ani výlet.
- V současné době je moje situace tristní, mám zažádáno o invalidní důchod, protože svou profesi už nezvládám vykonávat. Dále však se snažím psát texty na objednávku např. do Deníku Metro, kde jsem před deseti lety působila jako editorka.
- Čas pro sebe nemám opravdu žádný. A když náhodou mi zbude chvilka, mám výčitky svědomí i odpočívat, když vím, že mi „stojí“ povinnosti. Takž odpočívám vlastně jen v noci.
- Nepomáhá mi nikdo, neboť jsem přišla díky soužití s druhým partnerem o většinu přátel. Kdysi jsem měla paní na úklid i slečnu na hlídání, teď už si to nemůžu dovolit.
- Můj otec žije se svou novou partnerkou již 5 let ve Slezsku, navštěvujeme se bohužel jen dvakrát ročně a děti (jen ty starší) si bere na tři týdny v létě na prázdniny.

- Nejsem spokojená se svým životem. Trpím pocity viny, že jsem dětem zkazila dětství, protože jsem jim přivedla „nového tatínka“. Nemůžu spát, pronásledují mne hrozné myšlenky, v létě jsem byla hospitalizovaná v Bohnicích. Nemůžu jíst, jsem podrážděná, unavená, nevěřím už lidem, je mi líto, kolik přátel jsem ztratila. Z veselé holky je troska. A bohužel to vidí i děti.
- Nemocná nebývám, resp. nemoci přecházím, protože se musí starat o děti, jsem na ně opravdu sama. Před Vánoci jsem měla ale angínu a jsem stále unavená.
- Jsem v péči organizace Women for Women, kde mi skutečně velmi pomáhají, abych se se vší vyrovnala a začala zase žít. Pomáhají mi psychoterapie i právní služby, které bych si jinak nemohla platit. Ráda bych také, aby byly dostupnější služby hlídání dětí. Je to drahé, nemohu si to dovolit, ale moje tělo přímo volá po volnu □

Příloha 5

Přepis rozhovoru k bakalářské práci Rizika a obtíže spojené se samoživitelstvím paní Vilemína

- Žila jste někdy společně s otcem dítěte/děti? Popřípadě kdy (rok) jste se rozešli/rozvedli? *S manželem jsem žila do roku 2000.*
- V jakém roce Vaše dítě/děti nastoupilo/nastoupily za ZŠ? *Dcera nastoupila do základní školy v roce 2000.*
- Měla jste přehled o tom, jak Vaše dítě/děti trávilo volný čas po škole? Co dělalo? (kroužky, družina, kamarádi, televize, počítač, hraje si venku...) *Dokud jsem pracovala ve školce, trávila dcera čas po škole tam, nebo sama doma. Později za mnou jezdila i do družiny, nebo byla s kamarádkami.*

V prvních dvou letech po rozvodu dcera na žádné kroužky nechodila. Nebylo to možné z finančních ani časových důvodů. Později, když se situace stabilizovala, tak postupně navštěvovala kroužek keramiky, kytary, historické tance, pantomimu a angličtinu, kterou ji platil otec.

K televizi měla přístup, pokud jsme ji měly doma a u svého otce. Hrát s počítačem si mohla jen u otce, doma asi až od osmé nebo deváté třídy. Jinak si četla, kreslila, učila se..

- Měla jste možnost využívat zahradu?
Zahradu jsme měly možnost využívat v době, kdy jsem pracovala ve školce.
- Co jste dělaly společně? (výlety, příprava do školy, divadlo...) *Společně jsme jezdily na výlety, chodily na procházky, navlékaly korálky, malovaly na sklo, pekly jsme cukroví, ale to také až po přestěhování. Až do 12 let jsem dceři předčítala před spaním. Přípravu do školy jsme spolu dělaly jen výjimečně.*

Nikdy jsem si nevzala na dceru ošetřovačku, abych neměla problémy v práci. Když byla nemocná, byla sama doma, nebo za ní chodil její otec.

Snažila jsem se, aby dcera svého otce navštěvovala alespoň jednou za týden. Trávila s ním i jarní prázdniny. Chtěla jsem, aby měla vztah k oběma rodičům.

- Založil si Váš bývalý partner novou rodinu?

Má stálou partnerku, ale děti spolu nemají.

- Jak jste s dítětem slavila narozeniny, Vánoce a jiné svátky? *Prázdniny a delší volna trávila u mých rodičů. Brali ji s sebou i na dovolené. Vánoce jsme trávili společně s bývalým manželem a mým otcem na chalupě. Narozeniny se odehrávaly také v rodinném kruhu.*
- Ovlivňovala Vaše možnosti trávení (volného) času Vaše finanční situace? Jak? *Finanční situace ovlivňovala trávení našeho volného času. Nemohly jsme jezdit na dovolené.*
- Byla jste zaměstnaná? Kde (co děláte, mohla jste si práci brát domů, byla flexibilní)? Kolik jste měla úvazku? *Po rozvodu jsem vzala špatně placenou, fyzicky namáhavou a psychicky ubíjející práci s bytem. Pracovala jsem jako uklízečka a správce v MŠ. Mimo úklidu celé dvoupatrové budovy a pomoci s dětmi jsem měla na starost ještě velikou zahradu. Výplata a alimenty mi nestačily na pokrytí životních nákladů. O vyšší alimenty jsem nežádala, protože jsem nechtěla hrotit vztah mezi mnou a bývalým manželem. Z počátku jsem nevěděla na co mám nárok, ani kam se obrátit o pomoc (doplatek do existenčního minima, příplatek na nájemné, pomoc v hmotné nouzi). Živily jsme se zbytky ze školkové kuchyně, nosily oblečení a boty od popelnic. Byla jsem neustále unavená a vyčerpaná. Vážila jsem 48 kilo. Neviděla jsem žádné východisko, jak se z té situace dostat. Po dvou letech jsem se psychicky sesypala. S problémy v práci mi po právní stránce pomohli v RIAPSu. Nabídli mi psychologickou pomoc (terapii), ale tu jsem ze strachu z problémů v práci odmítla. Velice mi pomohli moji rodiče tím, že mi půjčili peníze na jiné bydlení. Díky tomu jsem si mohla najít práci, která mě bavila (vychovatelka v ŠD) a mohla vystudovat vysokou školu. Abych mohla rodičům vrátit dluh za byt, mívala jsem k tomu i další zaměstnání. Přesto jsem se cítila mnohem lépe.*
- Máte čas sama pro sebe? (popřípadě, jak ho využíváte) *Čas pro sebe jsem moc neměla. Obzvláště, když jsem si doplňovala vzdělání a splácela dluh.*
- Pomáhá Vám někdo? (hlídání, ale i úklid) *Občas mi pomáhali s hlídáním mí přátelé nebo rodina.*

- Žijete v blízkosti rodičů? *Moji rodiče bydlí daleko.*
- Jste se svým životem spokojená? Jak se cítíte? *Jsem celkem spokojená. V prvních letech po rozvodu jsem nežila, jen přežívala. Teď už je to dobré.*
- Býváte často nemocná? *Bývala jsem hodně unavená, ale nemocná jsem moc často nebyla, nemohla jsem si to dovolit.*
- Co si myslíte, že by Vám při péči o dítě pomohlo? (slevy, služby) *Pokud už nějaké služby využíváte, jaké? Určitě by mi pomohlo, kdyby si otec bral dceru častěji a já měla více času na odpočinek. Také bych uvítala levnější kroužky. Hodně by mi pomohlo, kdyby už tenkrát byla možnost, aby dceři nějaká organizace platila obědy. Chyběly mi peníze na kulturu, takže bych uvítala slevy na vstupném, něco jako rodinné vstupenky, ale pro matky samoživitelky.*

Především v prvních letech po rozvodu mi chyběla sociální pracovnice (dobrovolnice), která by mi místo přepočítávání zubních kartáčků v koupelně a kontrole, zda má dcera svůj vlastní psací stůl doopravdy pomohla s řešením existenčních problémů.

Nejvíce mi pomohli rodiče a přátelé. Bez nich bych to nezvládla.